

Výběr důležitých rozhodnutí
Evropského soudu pro lidská práva
pro justiční praxi z pohledu
Nejvyššího soudu

3/2018

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Výběr důležitých rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu

Výběr důležitých rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu je připravován v kolektivu soudců Nejvyššího soudu, vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva a pracovníků z oddělení analytiky a srovnávacího práva Nejvyššího soudu a má za cíl zvýšit povědomí odborné právní veřejnosti o aktuálních a konečných rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Ve snaze o maximální informovanost jsou skutkový stav a řízení u vnitrostátních soudů shrnuty stručně tak, aby měl čtenář dobrý přehled o základních důvodech stížnosti. Důraz je kladen na pečlivý výběr nejpodstatnějších částí odůvodnění rozhodnutí, které jsou předloženy. Autorské komentáře, zpracované většinou soudci Nejvyššího soudu, vystihují přínos daného rozhodnutí pro české právní prostředí, odkazy na články Úmluvy a příslušná dotčená ustanovení národního práva spolu s uvedením klíčových slov zvyšují odbornou hodnotu periodika.

Redakční rada:

Předseda: prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.
Členové: JUDr. Antonín Drašík, Mgr. Aleš Pavel, JUDr. Pavel Pavlík,
JUDr. Lubomír Ptáček, JUDr. Vít A. Schorm, JUDr. Pavel Simon,
Mgr. et Mgr. Katarína Šipulová, M. St. (Oxon), Ph.D. (MUNI),
JUDr. Ivo Kouřil

Adresa redakce: Nejvyšší soud, Burešova 20, 657 37 Brno
tel.: +420 541 593 111, fax: +420 541 213 493
e-mail: podatelna@nsoud.cz

Ročník XXIV, číslo 3/2018

Vychází 22. září 2018.

ISSN 1214-3839, MK ČR E 1200

Vzor citace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

- Kummer proti České republice, č. 32133/11, rozsudek ze dne 27. 3. 2014
- Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království, č. 26766/05 a 22228/06, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 12. 2011, § 118

OBSAH

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 31446/12 ve věci Ben Faiza proti Francii	s. 1
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 57792/15 ve věci Hamidović proti Bosně a Hercegovině	s. 12
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 43977/13 ve věci Kadusic proti Švýcarsku	s. 24
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 51357/07 ve věci Naït-Liman proti Švýcarsku	s. 35
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnostech č. 26431/12, 26742/12, 44057/12 a 60088/12 ve věci Orlandi a ostatní proti Itálii	s. 44

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
PÁTÁ SEKCE
8. 2. 2018
VĚC BEN FAIZA PROTI FRANCII
(rozsudek ve věci Ben Faiza proti Francii, stížnost č. 31446/12)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 8 odst. 1, 2

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 7 odst. 1, čl. 13 Listiny základních práv a svobod
§ 88a, § 158d zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Klíčová slova:

právo na respektování soukromého a rodinného života – respektování korespondence – záruky proti zneužití

K zásahu do soukromého života použitím sledovacích zařízení v trestním řízení

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí ESLP se zabývá dvěma okruhy případů, v nichž dochází k zásahům orgánů činných v trestním řízení do soukromého života osob. Jednak jde o případ umístění lokalizačního zařízení (GPS) v motorovém vozidle sledované osoby, což umožňuje živé sledování pohybu osob a věcí, jednak o poskytnutí údajů o usku-tečném telekomunikačním provozu. ESLP dospěl k jednoznačnému závěru, že jde o zásahy do práva na respektování soukromého života stěžovatele podléhající ochraně podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy („Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence.“). Současně připomenul možnost prolomení tohoto práva ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy, a to jen za splnění níže uvedených, kumu-lativně stanovených podmínek: 1) přípustnost zásahu musí být v souladu se zákonem, tj. použité opatření musí mít zákonný podklad ve vnitrostátním právu, přičemž je třeba vzít v úvahu jak příslušné právní předpisy, tak i vnitrostátní judikaturu; 2) nezbytnost zásahu sledujícího legitimní cíl, tj. opatření je činěno například v zájmu ochrany bezpečnosti, zdraví, práv a svobod jiných. Významným hlediskem bude zejména společenská škodlivost trestné činnosti, které se má zabránit, zjistit její pachatele apod.

ESLP shledal, že v případech opatření umožňujícího sledovat v reálném čase pohyb osob a věcí umístěním lokalizátoru (GPS) do sledovaného vozidla, nebylo možno učinit závěr, že francouzská vnitrostátní úprava splňuje kritéria předvídatel-nosti a že obsahuje dostatečné záruky proti riziku zneužívání, když jejím základem

bylo v podstatě jen obecné ustanovení trestního řádu o provádění úkonů, které soudce pokládá za potřebné ke zjištění skutkového stavu věci.

Jde tedy především o apel na zákonodárce, aby věnoval náležitou pozornost úpravě těch nástrojů a prostředků používaných v trestním řízení, kterými je dotčeno právo na respektování soukromí každé osoby. V české právní úpravě jsou v ustanoveních o operativně pátracích prostředcích (§158b a nás. tr. řádu) detailně vymezeny zákonné podmínky jejich použití, včetně záruk dotčených subjektů, jakož i důkazní použitelnost takto získaných poznatků. Ve vztahu k utajovanému sledování osob a věcí technickými prostředky podle § 158d odst. 1 tr. řádu jde v případě umístění zařízení GPS do vozidla dotčené osoby o zásah do práva na soukromí a bude-li takový zásah, kromě vlastní lokalizace vozidla, umožňovat též odposlech v tomto prostoru uskutečněných hovorů, je k tomu třeba povolení soudce ve smyslu § 158d odst. 3 tr. řádu. Důkazní použitelnost záznamů o sledování je podmíněna pořízením protokolu s náležitostmi uvedenými v § 55 a 55a tr. řádu.

Zákonný podklad pro vydání soudního příkazu subjektu vykonávajícímu telekomunikační činnost (zák. č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích) k poskytnutí údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu poskytuje § 88a tr. řádu. Jde například o údaje o délce a četnosti telekomunikačního provozu, identitě volajících a volaných stanic, jejich poloze, nikoliv však o obsahu komunikace – zde je nutno postupovat podle přísněji nastavených podmínek § 88 tr. řádu.

Použití postupu podle § 88a tr. řádu je speciálním ustanovením ve vztahu k podmínkám sledování osob a věcí podle § 158d odst. 9 tr. řádu. Nezbytnost tohoto případu zásahu do práva na soukromí je limitována okruhem trestných činů, ohledně nichž se koná trestní řízení. Podle § 88a odst. 1 tr. řádu lze tento prostředek použít jen tehdy, vede-li se řízení o úmyslném trestném činu s horní hranicí trestní sazby trestu odnětí svobody ve výši nejméně tři roky, dále u taxativně vyjmenovaných trestných činů, a to bez ohledu na trestní sazbu trestu odnětí svobody (například trestný čin nebezpečného vyhrožování podle § 353 tr. zákoníku, šíření poplašné zprávy podle § 357 tr. zákoníku), a u úmyslných trestných činů, k jejichž stíhání Českou republiku zavazuje mezinárodní smlouva. Tím je též vymezen legitimní cíl takového zásahu do soukromí.

Současně je dotčeným osobám poskytnuta garance v podobě možnosti obrátit se na Nejvyšší soud s návrhem na přezkoumání zákonnosti soudního příkazu k zjištění údajů o telekomunikačním provozu podle § 88a odst. 2 a § 314l až 314n tr. řádu.

(Zpracoval JUDr. Antonín Drašík)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel, Mohamed Ben Faiza, je francouzský státní příslušník. On a jeho bratři byli podezřelí ze zapojení do obchodu s drogami širokého rozsahu a byli vystaveni několika sledovacím opatřením.

Na základě povolení státního zástupce vydali 24. 7. 2009 vyšetřující policisté soudní příkaz telefonnímu operátorovi k získání přicházejících a odcházejících hovorů na čtyři telefonní linky a seznamu věží mobilního operátora aktivovaných těmito telefonními linkami. Policii bylo 10. 5. 2010 dáno také ústní povolení vyšetřujícího soudce k umístění sledovacího zařízení na vozidle Renault Laguna, které používali bratři Ben Faiza a další zapojení do operací obchodování s drogami. Vyšetřující soudce 3. 6. 2010 nakonec nařídil i instalaci zařízení za účelem přijímání, zachycení, přenášení a zaznamenávání rozhovorů osob používajících vozidlo Renault Laguna a dle čl. 81 trestního řádu (dále jako „CPP“), připevnění zařízení geolokalizace na toto vozidlo po dobu jednoho měsíce.

Údaje získané z těchto opatření ukázaly vyšetřovatelům, že vozidlo se přemístilo do Nizozemí 9. 6. 2010, aby dovezlo drogy. Pan Ben Faiza a jeho spolupachatelé tak byli zatčeni a vzati do vazby a následně byli obviněni z nakládání s drogami v organizované skupině a dovozu drog. Během trestního řízení stěžovatelé napadli platnost příkazu vydaného telefonnímu operátorovi a instalaci geolokalizačního zařízení. V květnu 2010 odvolací soud zrušil první povolení geolokalizace z 10. 5. 2010. Povolení geolokalizace z 3. 6. 2010 ovšem považoval za přiměřené sledovanému cíli, jelikož to sledovalo důležitou operaci obchodování s drogami organizovanou skupinou. Kasační soud 22. 11. 2011, rozhodujíc poprvé o souladu geolokalizace s čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech, shledal, že odvolací soud aplikoval Úmluvu správně.

Pan Ben Faiza byl 14. 12. 2012 odsouzen k trestu odnětí svobody na 12 let a k zaplacení 100 000 eur. Rozsudek byl ovšem zrušen pro procesní chybu a trestní řízení v době, kdy rozhodoval Evropský soud pro lidská práva, stále probíhalo.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

43. Stěžovatel tvrdí, že jak zavedení geolokalizačního zařízení v jeho vozidle, tak příkaz telefonnímu operátorovi vyšetřujícími policisty na základě povolení státního zástupce porušilo jeho právo na respektování jeho soukromého života. Dovolává se čl. 8 Úmluvy, který zní takto:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. *Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.*“

44. Vláda s tímto tvrzením nesouhlasí.

A. K přijatelnosti

45. Vláda nesouhlasí s přijatelností stížnosti, pokud jde o jedno ze dvou zavedených opatření geolokalizace. Tvrdí, že stěžovatel přišel o status oběti, jakmile vyšetřující komora odvolacího soudu v Paříži zrušila první ústní povolení vydané vyšetřujícím soudcem dne 10. května 2010, kde vyšetřovatelé neměli oprávnění vstoupit na soukromé parkoviště.

46. Stěžovatel uvádí, že jeho stížnost je přijatelná. Upřesňuje, že se nejedná o povolení, které dne 10. 5. 2010 vydal vyšetřující soudce pro zavedení sledovacího zařízení, které bylo zrušeno, ale že se jedná o úkony, ke kterým došlo po vstupu na parkoviště a které nebyly policií řádně povoleny. Argumentuje tím, že byl po dobu trvání tohoto opatření sledován geolokalizací, i když procesně nebylo možné využít získaných výsledků.

47. Soud poznamenává, že stěžovatel podal odvolání k odvolacímu soudu v „žalobě na zrušení písemností“ během vyšetřovací fáze. Konstatuje, že jeho žádost proto směřovala výlučně ke zrušení tohoto vyšetřovacího opatření s cílem odstranit shromážděné důkazy způsobilé prokázat jeho vinu, a ne k shledání porušení čl. 8 Úmluvy z důvodu zásahu do jeho soukromého života, který představoval lokátor GPS povolený dne 10. 5. 2010. Za tímto účelem stěžovatel předložil odvolacímu soudu tři žalobní důvody vycházející z porušení čl. 8 Úmluvy, z neexistence oprávnění policie vstoupit do garáže, kde se nacházelo vozidlo, ve kterém byl umístěn lokátor a nakonec zavedení geolokalizace prováděné pomocí sporného lokátoru mimo státní území. Soud se nicméně domnívá, že vnitrostátní soudci, jelikož se opírali o jeden z těchto tří důvodů, aby uspokojili stěžovatele tím, že rozhodli o jeho zrušení, mohli se osvobodit od přezkoumání jiných důvodů, které se stalo nadbytečné. Za těchto okolností se Soud domnívá, že ačkoli vnitrostátní orgány nemusely rozhodnout o údajném porušení čl. 8 Úmluvy, plně nahradily újmu tak, jak tvrdil stěžovatel a potvrdily jeho návrh na zrušení písemností. Soud konstatuje, že odvolací soud v Paříži skutečně zrušil povolení vyšetřujícího soudce ze dne 10. 5. 2010, umístění sledovacího zařízení GPS ze dne 26. 5. 2010 jakož i následné operace. V důsledku toho stěžovatel v době podání stížnosti na Soud již na základě čl. 34 Úmluvy nemohl tvrdit, že je poškozený. Vzhledem k tomu je stížnost nepřijatelná ve vztahu k prvnímu opatření geolokalizace ze dne 10. 5. 2010.

48. Vzhledem k tomu, že stížnost ve zbývajících částech týkajících se druhého opatření geolokalizace ze dne 3. 6. 2010 a soudního příkazu adresovaného mobilnímu

operátorovi není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. § 3 písm. a) Úmluvy a že se nejedná o žádný jiný důvod nepřijatelnosti, Soud ji prohlašuje za přijatelnou.

B. K odůvodněnosti

1. O geolokalizaci umístěním přijímače GPS na vozidlo stěžovatele

a) Tvrzení stran

i. Stěžovatel

49. Stěžovatel se domnívá, že použití geolokalizačního zařízení v reálném čase je zásah do jeho soukromého života tím spíše, že byl spojen s odposloucháváním telefonu a zachytáváním snímků, čímž podléhal „úplnému dohledu“. Domnívá se, že zásah neměl právní základ ve vnitrostátním právu a že čl. 81 CPP nesplňoval kritéria „předvídatelnosti“ a „přístupnosti“ zákona, jak jsou definována judikaturou Soudu. Tvrdí, že na rozdíl od dotčeného německého zákona v rozhodnutí Uzun proti Německu, č. 35623/05, ESLP z roku 2010, žádný text vnitrostátního práva neumožňoval být sledován GPS umístěným ve vozidle bez vědomí uživatele, a že nebyla zajištěna žádná ochrana před zneužitím moci a libovůli.

ii. Vláda

50. Vláda nerozporuje, že zavedení geolokalizačního zařízení na vozidlo Renault Laguna v kombinaci s odposlechem telefonů představuje zásah do soukromého života stěžovatele. Domnívá se však, že tento zásah byl v souladu se zákonem, sledoval legitimní cíl a byl nezbytný v demokratické společnosti.

51. Upřesňuje, že pokud k datu rozsudku kasačního soudu žádné ustanovení CPP výslovně nestanovilo možnost využití geolokalizace díky lokátoru GPS, tento vyšetřovací postup nebyl o nic méně možný na základě čl. 81 CPP. Vláda dále poukazuje na to, že umístění lokátoru GPS bylo povoleno vyšetřujícím soudcem, soudcem, jehož status zajišťuje nezávislost, pouze po dobu jednoho měsíce. Zdůrazňuje také, že toto sledování bylo nařízeno poté, co byla prováděna jiná opatření pozorování (vizuální sledování ze strany policie, zavedení zařízení zachytávajícího snímky, telefonní odposlechy). Tvrdí, že tento příkaz byl zvláště odůvodněn po stanovisku státního zástupce, že všechny operace byly zaznamenány v protokolu a že byly prováděny pod průběžnou a pravidelnou kontrolou soudce. Vláda zdůrazňuje, že soudy s trestní jurisdikcí mohly v rámci řízení proti stěžovateli přezkoumat zákonnost takového sledovacího opatření a rovněž i jeho přiměřenost.

52. Vláda konečně připomíná, že zařízení geolokalizace GPS mělo za cíle předcházení zločinnosti, národní bezpečnost a veřejnou bezpečnost, cíle uvedené v čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

b) Hodnocení Soudu

i. O existenci zásahu do soukromého života

53. Soud poznamenává, že geolokalizace v reálném čase je zvláštní vyšetřovací technika, která umožňuje živé sledování pohybů osoby nebo objektu. Existují dva způsoby jak ji provést: na jedné straně dynamické sledování telekomunikačního terminálu s využíváním vlastní technologie telefonu, tabletu nebo vozidla vybaveného systémem GPS; na druhé straně hardwarové zařízení přímo instalované na dopravním prostředku nebo jiném objektu, a to například lokátor. Soud připomíná, že je nezbytné odlišit ze své podstaty sledování geolokalizací od jiných způsobů sledování vizuálními nebo akustickými prostředky, které by zpravidla mohly zasáhnout do práva osoby na respektování jeho soukromého života tím, že odhalí více informací o jednání, názorech či pocitech osoby, která je objektem (Uzun proti Německu, č. 35623/05, § 52, ESLP 2010). Faktem ovšem zůstává, jak Soud již rozhodl, že sledování osoby prostřednictvím GPS, jakož i nakládání s takto získanými údaji a jejich využívání, představují zásah do soukromého života této osoby, chráněného čl. 8 odst. 1 (Uzun, viz výše, § 49–53).

54. Soud poznamenává, že v tomto případě zavedení systému geolokalizace do vozidla používaného stěžovatelem a využívání údajů vyplývajících z tohoto opatření umožnilo vyšetřovatelům, aby v reálném čase věděli o pohybech stěžovatele a aby věděli, že odešel do Nizozemska, a aby ho poté zatkli. Navíc poznamenává, že toto opatření geolokalizace bylo spojeno se zavedením technického zařízení pro přijímání, zachycení, přenášení a zaznamenávání rozhovorů osob ve vozidle, čímž byl stěžovatel podroben obzvláště blízkému dohledu sledovacím zařízením.

55. Soud má tak za to, že geolokalizace připevněním přijímače GPS na vozidlo stěžovatele, jakož i zacházení a užívání se získaných údajů, představuje zásah do soukromého života dotyčné osoby, chráněného čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

ii. Byl zásah v souladu se zákonem?

56. Soud se domnívá, že slova „v souladu se zákonem“ uvedená v čl. 8 odst. 2 v první řadě znamenají, že dotyčné opatření má mít zákonný podklad ve vnitrostátním právu. Při posuzování, zda je dán takový „zákonný podklad“, je třeba vzít v úvahu nejen příslušné právní předpisy, ale také judikaturu (viz zejména rozsudky Kruslin proti Francii ze dne 24. 4. 1990, § 29, série A č. 176-A, Huvig proti Francii ze dne 24. 4. 1990, § 28, série A č. 176-B; a Wisse proti Francii, ze dne 20. 12. 2005, č. 71611/01, § 32–33).

57. Soud dále připomíná, že v rozsudku Uzun (výše uvedený, § 64) rozhodl, že zásah do práva stěžovatele na respektování jeho soukromého života v důsledku jeho sledování prostřednictvím GPS měl základ v německé legislativě, a to v čl. 100c 1.1 písm. b) trestního řádu, který stanovil:

„Bez vědomí dotčené osoby (...) mohou být pro vyšetřování skutkových okolností případu nebo pro zjištění místa pobytu pachatele použity jiné zvláštní technické prostředky určené pro účely sledování, pokud se vyšetřování týká trestného činu značné závažnosti a pokud by jiné možnosti vyšetřování skutkových okolností případu nebo zjištění lokalizace pachatele měly menší šanci na úspěch nebo byly obtížnější (...)“

58. Na rozdíl od uvedeného ustanovení německého práva čl. 81 CPP v tomto případě odkazuje na koncept pouze velmi obecně, a to jako „informační úkony (*actes d'information*)“, které soudce považuje za užitečné pro prokázání pravdy“. Dále Soud připomíná, jak již rozhodl v rámci případů týkajících se telefonických odposlechů, že čl. 81 CPP, a to i ve spojení s dalšími ustanoveními CPP, neposkytuje „předvídatelnost“ vyžadovanou čl. 8 Úmluvy (Kruslin, uvedený výše, § 34–36; a Huvig, uvedený výše, § 33–34). Skutečnost, že sledování pohybu pomocí GPS představuje méně rušivé zasahování do soukromého života než odposlech telefonických hovorů (Uzun, uvedený výše, § 66), nemůže samo o sobě zpochybnit toto konstatování, a to tím spíše, že bylo doplněno o další opatření pozorování (Uzun, citováno výše, § 79). Kromě toho Soud uvádí, že nepřesnost francouzského práva v rozhodné době nelze kompenzovat rozhodnutími vnitrostátních soudů. Rozsudkem kasačního soudu, vydaným v tomto případě 22. 11. 2011, bylo poprvé rozhodnuto o zákonnosti geolokalizace během soudního šetření (viz § 21 výše).

59. Soud se v každém případě domnívá, že i kdyby čl. 81 CPP mohl být sám o sobě právním základem pro geolokalizaci, měl by rovněž splňovat kritéria předvídatelnosti a existence vhodných a dostatečných záruk proti riziku zneužívání, která jsou vlastní všem systémům tajného sledování (viz Uzun, citovaný výše, § 60–63 a § 67–73). V tomto ohledu však Soud poznamenává, že takové záruky nevyplývají ani z ustanovení čl. 81 CPP, ani z vnitrostátní judikatury.

60. Tyto skutečnosti jsou pro Soud dostatečné, aby měl za to, že francouzské právo, psané nebo nepsané, v oblasti geolokalizačních opatření neuvádělo v rozhodné době s dostatečnou jasností rozsah a výkon diskreční pravomoci příslušných orgánů v dané oblasti. Soud dospěl k závěru, že stěžovateli se nedostalo minimálního stupně ochrany vyžadované právním řádem v demokratické společnosti, a proto došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, aniž by bylo nutné rozhodnout o dalších podmínkách ustanovených v čl. 8, a to, že zásah musí mít legitimní cíl a být nezbytný v demokratické společnosti.

61. Soud na závěr bere na vědomí, že po tomto projednávaném případě Francie přijala zákonem ze dne 28. 3. 2014 právní úpravu, která upravuje využívání geolokalizace a posiluje ochranu práva na respektování soukromí. Poukazuje na to, že během předložení tohoto návrhu vláda uznala chybějící právní základ pro tuto praxi v minulosti a naznačila, že cílem tohoto návrhu bylo právě poskytnout „jednoznačný legislativní základ pro praxi, která nebyla přesně upravena a spoléhala na velmi obecná ustanovení trestního řádu“.

2. O soudním příkazu mobilnímu operátorovi

a) Tvrzení stran

i. Stěžovatel

62. Stěžovatel připomíná, že soudní příkaz ze dne 24. 7. 2009 umožnil shromáždit nejen seznam příchozích a odchozích hovorů tří mobilních telefonních linek, ale také lokalizaci spuštěných vysílacích bodů těmito telefonními linkami a v důsledku toho sledování jeho pohybu. Domnívá se, že i kdyby rekonstrukce jeho pohybu byla provedena *a posteriori* a nikoli přímo jako dynamická geolokalizace, shromažďování těchto informací od operátora představuje zásah do jeho soukromého života.

63. Pro stěžovatele je navíc shromažďování příchozích a odchozích čísel, jinými slovy osobních kontaktů, s nimiž je osoba ve vztahu a s kterými si vyměňuje korespondenci, bez souhlasu této osoby, narušení nebo zásah do jeho soukromého života.

64. Tvrdí, že tento příkaz telefonnímu operátorovi nebyl v souladu ani s čl. 77-1 CPP, který odkazuje na zjišťování nebo technické prohlídky, ani s čl. 77-1-1 CPP, který odkazuje pouze na sdělování dokumentů. Stěžovatel dospěl k závěru, že toto opatření nemá právní základ a nebylo nezbytné.

ii. Vláda

65. Vláda se domnívá, že sdělování seznamu příchozích a odchozích hovorů a identifikace vysílacích bodů spuštěných třemi telefonními linkami se odlišuje od dynamických geolokalizačních operací v reálném čase, neboť odpovídá pouze získávání údajů již držených operátorem elektronických komunikací. Domnívá se, že tato technická opatření pro předložení dokumentů nejsou nijak donucovací a nezasahují do práva stěžovatele na respektování jeho soukromého života a korespondence. Podpůrně uvádí, že toto opatření bylo v souladu se zákonem, a sice čl. 77-1-1 CPP, a bylo nezbytné.

b) Hodnocení Soudu

i. O existenci zásahu do soukromého života

66. Soud připomíná, že využívání informací týkajících se data a trvání telefonických hovorů, ale také vytočených čísel, může představovat problém podle čl. 8, neboť tyto prvky tvoří „nedílnou součást telefonní komunikace“ (Malone proti Spojenému království, 2. 8. 1984, § 84, série A č. 82), i když se svou povahou liší od odposlechu komunikace (P. G. a J. H. proti Spojenému království, č 44787/98, § 42, ESLP 2001-IX). V každém případě shromažďování a uchování osobních údajů týkajících se používání telefonu bez vědomí dotčené osoby

představuje zásah do výkonu práva dotyčné osoby na respektování jeho soukromého života a korespondence ve smyslu čl. 8 (Copland proti Spojenému království, č. 62617/00, § 44, ESLP 2007-I), stejně jako použití seznamu telefonických hovorů v trestním řízení uskutečněných obviněným (Heglas proti České republice, č. 5935/02, § 61, ze dne 1. 3. 2007; a Previti proti Itálii, č. 45291/06, § 303, ze dne 8. 12. 2009).

67. Soud poznamenává, že příkaz ze dne 24. 7. 2009 umožnil vyšetřovatelům, aby jim byly dotčenou telefonní společností poskytnuty dokumenty obsahující seznam přijatých a odchozích hovorů uskutečněných na třech mobilních telefonních linkách. Umožnilo to také sledovat pohyb nebo lokalizaci stěžovatele, a to díky komunikaci provozovatele dat na stanicích nebo na vysílacích bodech spuštěných těmito telefonními linkami. Je ovšem pravdou, že lokalizace nastala až po této události. Faktem zůstává, že tyto podrobné výkazy telefonních linek a stanic spuštěných těmito hovory nepochybně obsahují osobní údaje týkající se soukromého života stěžovatele a dotýkají se také důvěrnosti jeho korespondence.

68. Soud má proto za to, že soudní příkaz, podle něhož byly tyto dokumenty předány vyšetřovatelům a využívány, představoval zásah orgánu veřejné moci do práva jednotlivce na respektování jeho soukromého života.

ii. Byl zásah v souladu se zákonem?

69. Soud již připomněl, co znamená pojem „v souladu se zákonem“ dle ustálené judikatury. Poznamenává, že příkaz ze dne 24. července 2009 byl vydán v rámci předběžného šetření ze strany policisty na základě povolení státního zástupce francouzské republiky, a to na základě čl. 77-1-1 CPP.

70. Vychází tedy otázka, zda tento příkaz, jak tvrdí stěžovatel, přesahuje pouhé předložení písemností. Vnitrostátní soud odpověděl záporně, neboť se čl. 77-1-1 rozšířil na sporné opatření. Soud bere na vědomí, že tento text, zavedený zákony ze dne 18. 3. 2003 a 9. 3. 2004, umožňuje státnímu zástupci nebo vyšetřovatelům, na základě povolení státního zástupce, požadovat, aby organizace, orgány, osoby, instituce a správní orgány, pro potřeby vyšetřování, vydávaly dokumenty, které mají k dispozici. Tyto dokumenty mohou pocházet z počítačového systému nebo ze zpracování osobních údajů. Principem je, že osoby požadované na základě tohoto textu jsou povinny vykonat to pod hrozbou sankce v podobě pokuty.

71. V projednávaném případě bylo předmětem sporného opatření získání dokumentů obsahujících získané údaje (uskutečněné a přijaté hovory, spuštěné vysílací body), které již zaznamenával počítačový systém mobilního operátora. Podle názoru Soudu tato žádost spadala do působnosti čl. 77-1-1 CPP a byla v souladu se zákonem.

72. Pokud jde o kvalitu zákona a konkrétněji jeho předvídatelnost, nemůže být zákonu vytýkáno, že neposkytl vyčerpávající seznam všech dokumentů, které mohou být požadovány během vyšetřování, s přihlédnutím k obecné povaze, která je

vlastní jakémukoli normativnímu pravidlu. Soud mimoto poznamenává, že tentokrát z judikatury kasačního soudu vyplývá, že čl. 77-1-1 CPP se běžně používá k tomu, aby žádal od telefonních operátorů osobní údaje, které se nedotýkají obsahu komunikace.

73. Soud navíc konstatuje, že tento zákon rovněž stanovuje garance proti libovůli. Na jedné straně, v souvislosti s předběžným šetřením, jsou příkazy policisty na základě čl. 77-1-1 podmíněny předchozím souhlasem soudce. Soud dále poznamenává, že od této povinnosti se nelze odchýlit ani pod hrozbou sankce neplatnosti aktu. Na druhé straně takové soudní příkazy podléhají soudnímu přezkumu. V následném trestním řízení proti dotčené osobě mohou trestní soudy přezkoumat zákonnost takového opatření, a pokud se zjistí, že je nezákonné, mohou takto získané důkazy vyloučit z řízení. Tato kontrola byla v tomto případě provedena.

74. Soud však konstatuje, že záruky poskytované čl. 77-1-1 CPP jsou méně dostatečné než ty, které nyní poskytuje zákon ze dne 28. 3. 2014 o geolokalizaci, francouzský zákonodárce, následován judikaturou, výslovně vyloučil z rozsahu působnosti zákona ze dne 28. 3. 2014 opatření, která nezakládají geolokalizační operace v reálném čase. V tomto ohledu Soud považuje za důležité rozlišovat metody vyšetřování, které umožňují geolokalizaci osoby *a posteriori* od těch, které umožňují geolokalizaci v reálném čase, přičemž druhé jmenované je zpravidla způsobilé zasáhnout více do práva osoby na respektování jejího soukromého života. Sdělení seznamu vysílacích bodů spuštěných telefonní linkou skutečně umožňuje s jistotou poznat *a posteriori* předcházející zeměpisnou polohu uživatele této linky. Jedná se však o předání existujících údajů držených veřejným nebo soukromým subjektem soudnímu orgánu a nikoli o zavedení sledovacího zařízení, které konkrétně identifikuje pohyby, které osoba bude realizovat, pomocí dynamického sledování telefonní linky nebo umístěním lokátoru na vozidlo.

75. Podle názoru Soudu tedy příslušný právní rámec upravoval a povoloval vydání soudního příkazu ze dne 24. 7. 2009. Stěžovateli nechyběly dostatečné informace, aby mohl vědět, za jakých okolností a za jakých podmínek orgány veřejné moci byly oprávněny použít takové opatření.

76. S přihlédnutím k výše uvedenému dospěl Soud k závěru, že dotčené opatření bylo v souladu se zákonem.

iii. Sledoval zásah legitimní cíl a byl nezbytný v demokratické společnosti?

77. Soud poznamenává, že příkaz adresovaný mobilnímu operátorovi měl umožnit odhalit pravdu v průběhu trestního řízení týkajícího se dovozu drog organizovanými skupinami, kriminálními sdruženími a praní špinavých peněz. Toto opatření tedy vedlo k ochraně pořádku, předcházení zločinnosti a ochraně veřejného zdraví, a tím sledovalo legitimní cíle.

78. Co se týče otázky, zda bylo sdělení seznamu příchozích a odchozích hovorů tří telefonních linek a seznamu vysílacích bodů, které byly spuštěné, „nezbytné

v demokratické společnosti“, Soud připomíná, že pojem nezbytnosti znamená, že zásah reaguje na naléhavou společenskou potřebu a zejména, že je přiměřený sledovanému legitimnímu cíli (Uzun, citovaný výše, § 78–79).

79. V projednávaném případě však byly tyto příkazy nezbytné k odstranění obchodování s drogami velkého rozsahu, které zahrnovalo mnoho osob, které jednaly tajně a protiprávně a v souvislosti se zahraničními sítěmi. Informace získané prostřednictvím těchto příkazů byly dále získány a použity v rámci vyšetřování a trestního řízení, ve kterém, jak již Soud poznamenal (viz § 73 výše), měl stěžovatel prospěch z „účinné kontroly“, jak je požadována v právním státě, a která je způsobilá omezit sporný zásah do toho, co bylo „nezbytné v demokratické společnosti“.

80. Tyto skutečnosti stačí Soudu, aby uzavřel, že soudním příkazem mobilnímu operátorovi nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

(...)

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *Prohlašuje* stížnost za přijatelnou, pokud jde o stížnost vyplývající z čl. 8 týkající se opatření geolokalizace ze dne 3. 6. 2010 a soudní žádost ze dne 24. července 2009, a ve zbývajících částech za nepřijatelnou;

2. *Rozhoduje*, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, pokud jde o opatření geolokalizace z 3. 6. 2010 umístěním přijímače GPS na vozidlo stěžovatele;

3. *Rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy, pokud jde o soudní příkaz adresovaný mobilnímu operátorovi 24. 7. 2009;

4. *Rozhoduje*, že konstatování porušení samo o sobě poskytlo dostatečné spravedlivé zadostiučinění morální újmy, kterou utrpěl stěžovatel;

5. *Rozhoduje*,

a) že žalovaný stát má stěžovateli zaplatit ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy rozsudek podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy nabude právní moci, následující částku podle kursu platného ke dni zaplacení:

– 3 500 eur (tři tisíce pět set eur), plus případnou částku daně, kterou by mohl stěžovatel zaplatit, jako náhradu nákladů řízení;

b) že od uplynutí výše uvedené lhůty až do zaplacení budou stanovené částky navyšovány o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální záůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body;

6. *Zamítá* v ostatním návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění.

(Zpracoval Mgr. Ladislav Kováč, LL.M.)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE
5. 12. 2017
VĚC HAMIDOVIĆ PROTI BOSNĚ A HERCEGOVINĚ
(rozsudek ve věci Hamidović proti Bosně a Hercegovině, stížnost
č. 57792/15)

Dotčené články Úmluvy:
čl. 9, 14

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 3 odst. 1 a 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod
§ 66 a 201 zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád
§ 53 a 54 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
§ 11 odst. 3 a 13 odst. 6 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb.,
o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Klíčová slova:

právo na náboženské vyznání – soudní jednání – omezení vstupu do soudní síně
– svědecká výpověď

Právo na náboženské vyznání a jeho možné omezení při soudním jednání

Autorský komentář:

Předkládaný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva řeší v dnešní Evropě stále aktuálnější otázku nošení náboženských symbolů na veřejných místech, v tomto případě pokrývky hlavy v soudní síni. Již dříve se Soud ve svých rozhodnutích touto otázkou zabýval s ohledem na výkon veřejné funkce soudce či úředníka, na výuku na základní nebo vysoké škole či ve vztahu zaměstnance a zaměstnavatele.

V posuzovaném případě Soud aplikoval jeho nedávné závěry uvedené v rozsudku ze dne 1. 7. 2014 ve věci S. A. S. proti Francii, č. 43835, a dospěl k závěru, že odmítnutí stěžovatele sejmout si v soudní síni náboženskou pokrývku hlavy nepředstavovalo pohrdání soudem, ale jednalo se o projev náboženského vyznání. Podle Soudu tak šlo o výkon jednoho ze základních lidských práv garantovaných Úmluvou. Soud sice dospěl k závěru, že opatření proti stěžovateli bylo zákonné, sledovalo legitimní cíl, ale svou povahou nebylo v demokratické společnosti nezbytné. Soud ve svých rozhodnutích ponechává státům poměrně široký prostor pro vlastní uvážení, zda a do jaké míry je nutné omezit právo na projev náboženského vyznání, ale zároveň na státy klade požadavek, aby v každém jednotlivém případě

takového omezení vnitrostátní orgány zohledňovaly konkrétní okolnosti případu a hledaly rovnováhu mezi základními lidskými právy garantovanými Úmluvou. Dohledová činnost Soudu, která zahrnuje dohled nad právními předpisy i nad konkrétními rozhodnutími, která takovou legislativu uplatňují, pak spočívá v posouzení, zda jsou opatření přijatá na vnitrostátní úrovni odůvodněná a přiměřená.

Toto rozhodnutí může být pro české soudy aktuální, neboť zákaz nošení náboženských symbolů v soudních síních není v České republice výslovně upraven zákonem a problematika vstupu a chování v soudních síních je řešena vyhláškou ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, byť ve spojení s ustanovením § 66 trestního řádu (potrestání pořádkovou pokutou toho, „kdo přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo kdo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě nebo kdo bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle tohoto zákona“), a ustanovením § 53 občanského soudního řádu (uložení pořádkové pokuty tomu, kdo hrubě ztěžuje postup řízení zejména tím, že se nedostaví bez vážného důvodu k soudu nebo neuposlechne příkazu soudu, nebo kdo ruší pořádek, nebo kdo učinil hrubě urážlivé podání anebo nesplnil povinnosti uvedené v § 294, 295 a 320ab). Do soudní síně je v České republice možné vstoupit pouze bez pokrývky hlavy s výjimkou žen v případech, kde to společenské konvence připouští, a s výjimkou příslušníků ozbrojených sborů ve službě. Důvod takové úpravy je vzdání úcty, vážnosti a důstojnosti soudního řízení. Proto bude třeba se v každém konkrétním případě výzvy na sejmutí pokrývky hlavy nošené z náboženských důvodů s ohledem na přístupy vymezené v tomto rozhodnutí Soudem zabývat tím, zda takové omezení svobody projevu náboženského vyznání sledovalo alespoň jeden z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy a zda to bylo nezbytné v demokratické společnosti k dosažení takového legitimního cíle. Podle závěru Soudu je při zkoumání posledně uvedené podmínky zásadní, jestli bylo odmítnutí sejmutí náboženské pokrývky hlavy na příkaz vnitrostátního soudu vedeno upřímným náboženským přesvědčením takové osoby, že vždy musí nosit pokrývku hlavy, a to bez jakéhokoli skrytého úmyslu jako je pohrdání soudem či podněcování ostatních v odmítání sekulárních a demokratických hodnot nebo narušování řízení. Pokud tomu tak bylo, pak by vnitrostátní orgány při potrestání takového projevu, byť jinak podle ustálené judikatury Soudu může být „cíl zachování sekulárních a demokratických hodnot společnosti považován za legitimní cíl ochrany práv a svobod druhých ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy“, překročily již tak rozsáhlou míru volného uvážení, která jim byla přiznána, a proto by došlo k porušení čl. 9 Úmluvy.

(Zpracoval prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl členem islamistické náboženské skupiny sídlící v obci Gornja Maoča v Bosně a Hercegovině. Tato náboženská skupina praktikuje radikální učení wahhábismu a salafismu, přičemž tato skupina spáchala bez přímé účasti stěžovatele v říjnu 2011 útok na ambasádu Spojených států amerických v Sarajevu. Stěžovatel byl následně předvolán jako svědek k trestnímu řízení, které bylo vedeno s atentátníky a současně i členy jeho náboženské skupiny.

Když stěžovatel vstoupil do soudní síně, tak jej předseda trestního senátu vyzval, aby si v souladu s jednacím řádem soudu sundal pokrývku hlavy (arabskou obdobu jarmulky). Stěžovatel odmítl uposlechnout tento příkaz soudu s tím, že se jedná o výraz jeho náboženského vyznání. Následně byl stěžovatel vyveden ze soudní síně a za pohrdání soudem obdržel pokutu ve výši 10 000 leva (BGN). Trestní soud své rozhodnutí opřel o ustanovení § 242 odst. 2 a 3 bosenského trestního řádu, které soudu umožňuje nechat vyvést osobu, která svým jednáním maří vážnost a důstojnost řízení. V krajním případě může být taková osoba i pokutována. Proti trestu se stěžovatel odvolal, načež mu byla pokuta snížena na 3 000 leva. S ohledem na to, že stěžovatel pokutu neuhradil, se mu trest v souladu s ustanovením § 47 bosenského trestního řádu přeměnil v trest odnětí svobody v délce 30 dnů (1 den za každých nezaplacených 100 leva), který si stěžovatel ještě v roce 2012 odpykal. V roce 2015 se celou věcí zabýval Ústavní soud Bosny a Hercegoviny, který stanovil, že finanční trest a jeho zdůvodnění byly po právu a rozhodnutí tedy neporušovalo čl. 9 a čl. 14 Úmluvy, avšak určil, že ustanovení § 47 bosenského trestního řádu je v rozporu s právem na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy a nařídil toto ustanovení změnit.

Stěžovatel ve svém podání poukazoval na to, že výše uvedenými rozhodnutími soudů bylo porušeno jeho právo na náboženské vyznání a zákaz diskriminace dle čl. 9 a 14 Úmluvy.

RELEVANTNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY BOSNY A HERCEGOVINY

17. Příslušná část ustanovení § 242 odst. 3 trestního řádu stanoví: „Pokud ... svědek ... naruší soudní jednání nebo nedodrží nařízení předsedy senátu... ... předsedající soudce jej varuje. Pokud je varování neúspěšné ... předsedající soudce může nařídit, aby byla osoba rušící pořádek vyvedena ze soudní síně a byla jí uložena pokuta ve výši až 10 000 BGN...“

18. Článek 256 kodexu stanoví:

„(1) Když soudci vstupují do soudní síně nebo opouštějí soudní síň, všichni přítomní se na vyzvání postaví.

(2) Strany a ostatní účastníci řízení se při komunikaci se soudem postaví, ledaže existují oprávněné důvody pro to, aby tak neučinili.“

19. Pravidlo 20 jednacího řádu soudních orgánů Bosny a Hercegoviny stanoví,

že v prostorách soudních institucí včetně státního soudu, musí každý dodržovat „obecně platná pravidla oblékání pro soudní orgány“. Předpisy byly vydány předsedou státního soudu, hlavním prokurátorem a předsedou Vysoké soudní a prokurátorské rady Bosny a Hercegoviny v červnu 2009. Nebyly zveřejněny v Úředním věstníku, ale jsou vyvěšeny v budově státního soudu, kde jsou snadno dostupné všem návštěvníkům.

KOMPARATIVNÍ STUDIE

21. Soud provedl srovnávací studii právních předpisů třiceti osmi smluvních států (Albánie, Arménie, Ázerbájdžán, Belgie, Bulharska, Bývalé jugoslávské republiky Makedonie, Černé Hory, Chorvatska, Kypru, Estonska, Finska, Francie, Moldávie, Monaka, Nizozemska, Norska, Polska, Portugalska, Rakouska, Rumunsko, Ruska, San Marína, Slovenska, Slovinska, Spojeného království, Srbska, Španělska, Švédska, Švýcarska, Turecka). Nošení náboženských symbolů v soudních síních občany není jako takové zákony dotazovaných států regulováno. S ohledem na uvedené však ani jeden z těchto států nezakazuje nošení náboženských symbolů v soudní síni jen z toho důvodu, že symbolizují náboženství. Menšina smluvních států uplatňuje více či méně rigidní pravidla oblékání pro osoby navštěvující soudní budovy a 4 státy (Belgie, Itálie, Portugalsko a Slovensko) zakazují nošení pokrývky hlavy v soudní síni. V Itálii, Portugalsku a na Slovensku nebylo toto pravidlo nikdy uplatněno v souvislosti s náboženskými symboly. Co se týká Belgie, tak nedávná studie Centra pro lidská práva na univerzitě v Gentu ukazuje, že toto ustanovení aplikovalo jen asi 30 % belgických soudců. Z toho zhruba 80 % soudců toto pravidlo aplikovalo pouze na nenáboženské pokrývky hlavy, jako jsou kšiltovky.

22. Zvláštní pravidla se mohou vztahovat na pokrývky obličeje (jako je burka a nikáb). Například ve věci R v D (R) ([2013] Eq LR 1034) rozhodl britský soudce takto:

„(1) Obžalovaná musí dodržovat všechny jí soudem udělené pokyny, aby mohla být v jakékoli fázi řízení řádně identifikována.

(2) Obžalovaná může být během soudního řízení zahalena nikábem s výjimkou podávání své výpovědi.

(3) Obžalovaná nesmí v nikábu vypovídat.

(4) Obžalovaná může vypovídat za plentou, která ji ochrání před zraky veřejnosti, ale nesmí bránit pohledu soudce, poroty a právních zástupců; nebo prostřednictvím živého televizního spojení.

(5) Fotografie a filmování nejsou u soudu povoleny. V tomto případě také nařizují, aby nebyla při soudním jednání pořizena žádná kresba, náčrtek nebo aby nebyl jakýmkoliv jiným způsobem obrazově zachycen odhalený obličej obžalované; nebo aby tyto byly zveřejňovány nebo šířeny mimo soud.“

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 9 ÚMLUVY

25. Stěžovatel poukazoval na to, že jeho trest za nošení pokrývky hlavy v soudní síni je v rozporu s čl. 9 Úmluvy, který zní takto:

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

...

C. Podstata případu

1. Podání stran

28. Stěžovatel tvrdil, že nošení pokrývky hlavy bylo jeho náboženskou povinností, jelikož prorok Muhammad ji nosil také. Dle stěžovatele tedy zákaz nošení pokrývky hlavy představoval omezení jeho práva na projev náboženského vyznání. Podle jeho názoru nebylo toto omezení po právu, jelikož žádné zákonné ustanovení výslovně nezakazovalo nošení pokrývky hlavy v soudní síni. Jednací řád soudu, o který se mj. opírala rozhodnutí domácích soudů (viz § 19), nemohl do právního systému zavést zákazy, které nebyly předepsány zákonem. Navíc měla být stěžovateli uložena sankce nepřiměřená. Podle stěžovatele chtěl domácí soud poslat vzkaz všem věřícím, že nejsou na soudě vítáni, a že budou uvězněni, pokud vstoupí do jeho prostor.

29. Vláda souhlasila se stěžovatelem, že zákaz nošení pokrývky hlavy v soudní síni představovalo omezení práva na projev jeho náboženského vyznání. V této souvislosti se vláda opírala o judikaturu Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny a Komentář č. 22 o právu na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání přijatý Výborem OSN pro lidská práva dne 27. 9. 1993, podle kterého „Dodržování a uplatňování náboženství nebo víry může zahrnovat ... nošení výrazného oděvu nebo pokrývek hlavy“ (dokument č. CCPR/C/21//Rev.1, § 4). Vláda však argumentovala, že omezení tohoto práva bylo zákonné. Jednací řád soudů je dle vlády třeba číst ve spojení s ustanovením § 242 odst. 3 bosenského trestního řádu, čímž byla soudcům svěřena široká možnost volného uvážení, pokud jde o otázky vážnosti a důstojnosti soudního řízení (viz § 17). Vláda tvrdila, že soudce pouze

aplikoval obecně uznávané pravidlo slušného chování, tedy, že pokrývky hlavy nebyly v soudní síni (i jiných veřejných budovách) v Bosně a Hercegovině povoleny. Soudce se navíc dle vlády snažil ochraňovat princip sekularismu, který je nesmírně důležitý v multikulturních společnostech, jako je Bosna a Hercegovina. Vzhledem k tomu, že napadené opatření bylo přijato v souvislosti s citlivým a komplikovaným případem teroristického útoku proti velvyslanectví Spojených států, vláda argumentovala, že dotyčné omezení bylo přiměřené.

2. Posouzení Soudu

(a) Zda se jednalo o omezení práva ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy

30. Strany se shodly na tom, že trest uložený stěžovateli za to, že nosil pokrývku hlavy v soudní síni, představoval omezení svobody projevu náboženského vyznání. Toto je v souladu s oficiálním názorem Islámského společenství v Bosně a Hercegovině, podle něhož nošení pokrývky hlavy sice nepředstavuje striktní náboženskou povinnost, ale má silné a tradiční kořeny, díky kterým je mnohými lidmi za náboženskou povinnost považováno (viz poslední odstavec dopisu ze dne 19. 9. 2016 uvedený v § 24). Toto je v souladu s rozhodnutím Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny (§ 10).

31. Takové omezení práva není slučitelné s čl. 9 odst. 2 Úmluvy, pokud není předepsáno zákonem, pokud nesleduje jeden nebo více legitimních cílů uvedených v citovaném článku a pokud není nezbytné v demokratické společnosti k dosažení takového legitimního cíle nebo cílů.

(b) Zda bylo omezení práva předepsáno zákonem

32. Soud připomíná, že výraz předepsaný zákonem v čl. 9 odst. 2 Úmluvy vyžaduje nejen to, aby napadené opatření mělo právní základ v právním řádu dané země, ale taktéž odkazuje na kvalitu dotyčného zákona, který by měl být dotčené osobě dostupný a měl by být předvídatelný, co se týká jeho účinku (viz *İzzettin Doğan a ostatní proti Turecku* [velký senát], č. 62649/10, § 99, ECHR 2016).

33. V projednávaném případě se názory účastníků řízení lišily, pokud jde o to, zda napadené opatření bylo předepsáno zákonem. Jak zdůraznil stěžovatel, žádné zákonné ustanovení výslovně nezakazovalo nošení pokrývky hlavy v soudní síni (viz také stanovisko Vysoké soudní a prokurátorské rady Bosny a Hercegoviny v tomto ohledu v § 14). Stěžovatel však nebyl potrestán na základě takového obecného zákazu, ale na základě vlastní rozhodovací pravomoci soudce soudu vést soudní řízení tak, aby zajistil, že nedojde ke zneužití soudu a aby bylo takové řízení spravedlivé vůči všem stranám, což je ustanovení, které je nevyhnutelně formulováno nejednoznačně (viz ustanovení § 242 odst. 3 trestního řádu v § 17). Ústavní soud podrobně zkoumal tuto záležitost a dospěl k závěru, že zásah byl legitimní,

s přihlédnutím zejména k tomu, že předseda senátu výslovně informoval stěžovatele o předpisu vztahujícím se k pravidlům oblékání a o důsledcích jeho nedodržení (viz § 10). Soud nemá žádné vážné důvody pro odchýlení se od zjištění Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny, a proto se domnívá, že je dán právní základ pro omezení nošení pokrývky hlavy v soudní síni.

(c) Zda existoval legitimní cíl omezení práva

34. Soud již dříve uvedl, že výčet výjimek ze svobody jednotlivce projevovat své náboženské vyznání nebo víru, jak je uvedeno v čl. 9 odst. 2 Úmluvy, je taxativní a jejich výklad je restriktivní (viz SAS proti Francii [velký senát], č. 43835/11, § 113, ECHR 2014). Aby byla taková výjimka slučitelná s Úmluvou, tak omezení výše uvedených svobod musí sledovat alespoň jeden z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy.

35. Stěžovatel zaujal postoj, že důvod zásahu do výkonu jeho práva na náboženské vyznání neodpovídal žádnému z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy. Vláda tvrdila, že napadené opatření sledovalo dva legitimní cíle: chránění práv a svobod druhých; a zachování autority a nestrannosti soudu. Dle Soudu čl. 9 odst. 2 Úmluvy výslovně neodkazuje na druhý z těchto cílů. Pokud jde o první z nastíněných cílů – zajištění ochrany práv a svobod druhých – vláda se odvolávala na zásadu sekularismu a potřebu prosazování tolerance v poválečné společnosti. Soud již dříve rozhodl, že sekularismus je principem chráněným čl. 9 Úmluvy (viz rozhodnutí Lautsi a ostatní proti Itálii [velký senát], č. 30814/06, § 58, ECHR 2011) a že cíl zachování sekulárních a demokratických hodnot společnosti může být považován za legitimní cíl ochrany práv a svobod druhých ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy (viz rozhodnutí Leyla Şahin proti Turecku [velký senát], č. 44774/98, § 99, ECHR 2005-XI; a Ahmet Arslan a ostatní proti Turecku, č. 41135/98, § 43, ze dne 23. 2. 2010). V projednávaném případě není dle názoru Soudu důvod se od rozhodnutí odchýlit.

(d) Zda bylo opatření nezbytné v demokratické společnosti

(i) Obecné principy

36. Obecné zásady týkající se aplikace čl. 9 Úmluvy byly nedávno přeformulovány v již zmíněném rozhodnutí S. A. S. proti Francii (citované výše, § 124–131 citovaného rozhodnutí):

„124. Jak je zakotveno v čl. 9 Úmluvy, svoboda myšlení, svědomí a náboženství je jedním ze základních pilířů demokratické společnosti ve smyslu Úmluvy. Tato svoboda je ve svém náboženském rozměru jedním z nejdůležitějších prvků, které vytvářejí identitu věřících a jejich pojetí života, ale je také cenným přínosem pro ateisty, agnostiky, skeptiky i nábožensky nezaujaté osoby. Pluralismus je neoddělitelně spjatý s demokratickou společností a je na ní závislý. Tato svoboda zahrnuje mimo jiné svobodu mít či nemít náboženské vyznání stejně jako jej případně praktikovat či nepraktikovat (viz rozhodnutí Kokkinakis

proti Řecku ze dne 25. 5. 1993, § 31, série A č. 260-A; a rozhodnutí Buscarini a ostatní proti San Marino [velký senát], č. 24645/94, § 34, ECHR 1999-I; a Leyla Şahin proti Turecku, citované výše, § 104).

125. Svoboda náboženského vyznání je v prvé řadě záležitostí osobního přesvědčení, nicméně její neoddělitelnou součástí je taktéž svoboda jej projevovat, a to sám a v soukromí, nebo s ostatními a na veřejnosti nebo v kruhu těch, jejichž víru sdílí. Čl. 9 Úmluvy uvádí různé formy projevu náboženského vyznání, a to od uctívání, k jeho učení, praktikování a dodržování (viz Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii [velký senát], č. 27417/95, § 73, ECHR 2000-VII; a Leyla Şahin, citované výše, § 105).

Čl. 9 Úmluvy nicméně nezakládá ochranu všech činů motivovaných nebo inspirovaných náboženstvím nebo přesvědčením, a ne vždy zaručuje právo jednat ve veřejné sféře způsobem, který je dán náboženstvím nebo přesvědčením (viz rozhodnutí Arrowsmith proti Spojenému království, č. 7050/75, zpráva Komise z 12. 10. 1978, DR 19, str. 5, a rozhodnutí Kalaç proti Turecku, ze dne 1. 7. 1997, § 27, Sborník rozsudků a rozhodnutí 1997-IV; a Leyla Şahin, citované výše, § 105 a 121).

126. V demokratických společnostech, v nichž koexistuje několik náboženství v rámci jedné populace, může být nezbytné omezit svobodu projevu náboženství nebo přesvědčení, aby došlo k zajištění souladu zájmů různých skupin a zajistilo se respektování víry každého (viz výše uvedené rozhodnutí Kokkinakis proti Řecku, § 33). To vyplývá jak z čl. 9 odst. 2 Úmluvy, tak ze závazků států podle čl. 1 Úmluvy, tedy závazku státu zajistit všem osobám v jejich jurisdikci práva a svobody, které jsou garantovány Úmluvou (viz výše uvedený rozsudek Leyla Şahin, § 106).

127. Soud již mnohokrát zdůrazňoval úlohu státu jako neutrálního a nestranného dohlázeatele nad výkonem rozličných náboženství, víry a přesvědčení a uvedl, že tato role přispívá k udržení veřejného pořádku, náboženského souznění a tolerance v demokratické společnosti. Jak již bylo uvedeno dříve, povinnost státu být neutrální a nestranný je neslučitelná s jakoukoli pravomocí státu, která zahrnuje posuzování legitimacy náboženských přesvědčení nebo způsobů, jakými je tato víra vyjádřena (viz rozsudek Manoussakis a ostatní proti Řecku ze dne 26. 9. 1996, § 47, ECHR 1996-IV; rozhodnutí Hasan a Chaush proti Bulharsku [velký senát], č. 30985/96, § 78, ECHR 2000-XI; a Refah Partisi a ostatní proti Turecku, č. 41340/98, 41342/98, 41343/98 a 41344/98, § 91, ECHR 2003-II) a že tato povinnost vyžaduje, aby stát zajistil vzájemnou toleranci mezi rozdílnými náboženskými skupinami (viz Leyla Şahin, citováno výše, § 107). Úloha orgánů veřejné moci v takových situacích tedy není odstraňovat příčinu napětí tím, že eliminuje pluralismus, ale tím, že zajistí vzájemnou toleranci různých náboženských skupin (viz Serif proti Řecku, č. 38178/97, § 53, ECHR 1999-IX; viz také Leyla Şahin, citováno výše, § 107).

128. Pluralismus, tolerance a svobodomyšlnost jsou typické znaky pro demokratickou společnost. Přestože zájmy jednotlivce musí být čas od času podřízeny zájmům skupiny, tak demokracie neznamená pouze to, že názor většiny musí vždy převážít: je třeba dosáhnout rovnováhy, která zajistí spravedlivé zacházení s menšinami a zabrání jakémukoli zneužití dominantního postavení (viz rozhodnutí Young, James a Webster proti Velké

Británii ze dne 13. srpna 1981, § 63, série A č. 44; a Chassagnou a ostatní proti Francii [velký senát], č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95, § 112, ECHR 1999-III). Pluralismus a demokracie musí být založeny na dialogu a kompromisu, který nutně zahrnuje různé ústupky ze strany jednotlivců nebo skupin, které jsou opodstatněné za účelem zachování a prosazování ideálů a hodnot demokratické společnosti (viz rozhodnutí Spojená komunistická strana Turecka a ostatní proti Turecku ze dne 30. 1. 1998, § 45, ECHR 1998-I; a rozhodnutí ve věci Refah Partisi (Welfare Party) a ostatní, citované výše, § 99). Jsou-li tato práva a svobody druhých mezi těmi, které jsou zaručeny Úmluvou nebo jejími protokoly, je nezbytné připustit, že nutnost jejich ochrany může vést státy k tomu, aby omezily jiná práva nebo svobody, které jsou rovněž garantovány Úmluvou. Právě toto stálé hledání rovnováhy mezi základními právy každého jednotlivce tvoří základ demokratické společnosti (viz rozsudek Chassagnou a ostatní proti Francii, citovaný výše, § 113; a také Leyla Şahin, citováno výše, § 108).

129. Je také důležité zdůraznit v zásadě podpůrnou úlohu mechanismu Úmluvy. Národní orgány mají přímou demokratickou legitimitu a jsou, jak již mnohokrát Soud rozhodl, kompetentnější, aby zhodnotily místní potřeby a okolnosti případu. Pokud jde o obecné záležitosti, na které v demokratické společnosti může existovat mnoho názorů, tak je třeba přiznat výsadní roli tvůrcům vnitrostátní politiky (viz například Maurice proti Francii [velký senát], č. 11810/03, § 117, ECHR 2005-IX). Tak je tomu zejména v případě, že se jedná o otázky týkající se vztahu mezi státem a náboženstvími (například rozsudek Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii, citovaný výše, § 84, a rozhodnutí ve věci Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. 11. 1996, § 58, Sborník 1996-V; nebo také rozhodnutí ve věci Leyla Şahin, výše citované, § 109). V případě čl. 9 Úmluvy, by tedy stát měl mít značný prostor pro vlastní uvážení při rozhodování, zda a do jaké míry je nezbytné omezit právo na projev náboženského vyznání nebo přesvědčení. Za těchto okolností musí Soud při vymezení rozsahu volného uvážení v daném případě zohlednit i to, co je v sázce (viz rozsudky Manoussakis a ostatní proti Řecku, citovaný výše, § 44; a Leyla Şahin, výše citované, § 110). Pokud je to vhodné, tak mohou být brány v potaz i souhlasné postoje a společné hodnoty vyplývající z postupů a praxe smluvních států Úmluvy (viz například Bayatyan proti Arménii [velký senát], č. 23459/03, § 122, ECHR 2011).

130. Ve výše uvedeném rozsudku Leyla Şahin Soud upozornil na to, že tomu tak bude zejména v případě regulace nošení náboženských symbolů ve vzdělávacích institucích, a to zejména s ohledem na různorodost přístupů vnitrostátních orgánů k této problematice. S odkazem na rozsudek Otto-Preminger-Institut proti Rakousku (ze dne 20. 9. 1994, § 50, série A č. 295-A) a rozhodnutí ve věci Dahlab proti Švýcarsku (rozhodnutí č. 42393/98, ECHR 2001-V) není možné v celé Evropě identifikovat jednotné pojetí významu náboženství ve společnosti, a že význam nebo dopad veřejného projevu náboženské víry se bude lišit podle času a kontextu. Zásady v této oblasti se v jednotlivých zemích liší podle národních tradic a potřeb vyplývajících z nutnosti chránit práva a svobody druhých a udržovat veřejný pořádek. Z toho vyplývá, že rozsah a forma takových pravidel musí být ponechána na dotyčném státu, neboť jsou závislé na konkrétním domácím kontextu (viz výše uvedený rozsudek Leyla Şahin, § 109).

131. Tento prostor pro posouzení však jde ruku v ruce s dohledem Soudu, který zahrnuje jak právní předpisy, tak i rozhodnutí, která je uplatňují. Úkolem Soudu je pak určit, zda jsou opatření přijatá na vnitrostátní úrovni odůvodněná a přiměřená (viz rozsudky Manoussakis a další, citovaný výše, § 44; a Leyla Şahin, citované výše, § 110).“

(ii) Aplikace uvedených principů na současný případ

37. Soud poznamenává, že v projednávaném případě neměl stěžovatel jinou možnost, než se v souladu s bosenským trestním řádem k národnímu soudu dostavit, jelikož by jinak riskoval, že bude pokutován nebo zatčen (viz § 15). Dále Soud konstatuje, že stěžovatel při komunikaci se soudem povstal tak, jak to vyžaduje vnitrostátní právo (viz § 18). Předseda senátu následně stěžovatele informoval, že v souladu s jednacím řádem byl povinen odstranit i pokrývku hlavy (viz § 19). Soudce stěžovateli vysvětlil, že nošení pokrývky hlavy bylo v rozporu s pravidly oblékání, která se vztahují na soudní instituce, a že v budově soudu nebyly povoleny žádné náboženské symboly ani oblečení. Stěžovateli byl posléze poskytnut čas na přehodnocení celé situace, ale ten si nakonec pokrývku hlavy odmítl sundat s tím, že se jednalo o jeho náboženskou povinnost. Předseda senátu jej následně pokutoval za pohrdání soudem. Stěžovatel pokutu neuhradil, a proto byla pokuta přeměněna na trest odnětí svobody na třicet dní (viz § 9).

...

39. Soud si je vědom, že předsedající soudce čelil obtížnému úkolu udržet v soudní síni klid a pořádek a současně zajistit integritu soudního procesu v situaci, kdy několik účastníků soudního řízení patřilo k náboženské skupině, která se postavila proti pojetí sekulárního státu a uznávala pouze soud a zákon Boží (viz § 6 výše). Soud rovněž vzal na vědomí celkový kontext soudního řízení. I přesto je Soud toho názoru, že opatření přijatá na vnitrostátní úrovni nebylo opodstatněné z následujících důvodů.

40. Jak bylo uvedeno dříve (viz § 26), tak projednávaná věc musí být odlišena od případů týkajících se nošení náboženských symbolů a oděvů na pracovišti, zejména na straně veřejných činitelů, kteří mají povinnost zdrženlivosti, neutrality a nestrannosti, včetně povinnosti nenosit náboženské symboly a oblečení při výkonu veřejné moci (viz rozsudek Pitkevich proti Rusku č. 47936/99 ze dne 8. 2. 2001 o odvolání soudkyně, která se modlila a obracela ostatní na její víru i během soudních slyšení; výše citovaný rozsudek Dahlab proti Švýcarsku, týkající se zákazu nošení šátku při výuce na základní škole; Kurtulmuş proti Turecku (rozhodnutí), č. 65500/01, ECHR 2006-II, o zákazu nošení šátku při výuce univerzitním profesorem; rozhodnutí Eweida a ostatní, citované výše, § 105, týkající se propuštění matřičky v důsledku jeho odmítnutí oddávat partnery stejného pohlaví; a rozhodnutí

Ebrahimian proti Francii, č. 64846/11, ECHR 2015, týkající se zákazu nošení šátku sociálním pracovníkem na psychiatrickém oddělení veřejné nemocnice). V demokratických společnostech nemají soukromé osoby v postavení stěžovatele takové výše uvedené povinnosti.

41. Je pravda, že čl. 9 Úmluvy neposkytuje ochranu všem činům motivovaným nebo inspirovaným náboženstvím nebo přesvědčením a ne vždy zaručuje právo jednat ve veřejné sféře způsobem stanoveným náboženstvím nebo přesvědčením (viz uvedený rozsudek SAS proti Francii, § 125, viz *mutatis mutandis*, rozsudek Enver Aydemir proti Turecku, č. 26012/11, § 68–84, ze dne 7. 6. 2016, ve kterém Soud rozhodl, že odmítnutí stěžovatele, vzhledem k jeho idealistickým a politickým názorům spojeným s Koránem a Šariou, vykonávat vojenskou službu pro sekulární Turecko nebylo takové intenzity, aby vedlo k aplikaci čl. 9 Úmluvy). Samozřejmě se mohou vyskytnout situace, za kterých je opodstatněné nařídít svědkovi odstranění jeho náboženských symbolů (viz § 22). Soud však zdůrazňuje, že státní orgány nesmí opomíjet specifické rysy různých náboženství. Svoboda projevat své náboženské vyznání je základní právo nejen proto, že zdravá demokratická společnost musí tolerovat a udržovat pluralismus a rozmanitost, ale také z důvodu důležitosti pro jednotlivce, který učinil z náboženství a sdílení své víry s ostatními ústřední princip svého života (viz výše uvedený rozsudek Eweida a ostatní proti Spojenému království, č. 48420/10, č. 59842/10, č. 51671/10 a č. 36516/10, § 94). Soud nevidí žádný důvod pochybovat o tom, že jednání stěžovatele bylo vedeno jeho upřímným náboženským přesvědčením, že vždy musí nosit pokrývku hlavy, bez jakéhokoli skrytého úmyslu jako je pohrdání soudem či podněcování ostatních v odmítání sekulárních a demokratických hodnot nebo narušování řízení (viz v tomto ohledu výše uvedený rozsudek Eweida a ostatní proti Spojenému království, § 81). Pluralismus, tolerance a svobodomyšlnost jsou typické znaky demokratické společnosti. Přestože jednotlivé zájmy někdy musí být podřízeny zájmům skupiny, tak demokracie neznamená, že zájmy většiny musí vždy převážet. Úlohou státních orgánů není odstranit příčinu napětí tím, že eliminují pluralismus, ale tím, že zajistí vzájemnou toleranci různých náboženských skupin (viz S. A. S. proti Francii, citované výše, § 127–28).

42. Na rozdíl od některých dalších členů jeho náboženské skupiny (viz § 6) se stěžovatel k národnímu soudu na předvolání dostavil a jak bylo požadováno se i postavil, čímž se jednoznačně hlásil a podřizoval zákonům a soudům země. Neexistuje žádný důkaz o tom, že stěžovatel nebyl ochoten svědčit, nebo že byl nezdvorný. Za těchto okolností nebyl v demokratické společnosti nutný jeho trest za pohrdání soudem pouze na základě jeho odmítnutí odstranit pokrývku hlavy.

43. Soudní dvůr dospěl k závěru, že v projednávaném případě vnitrostátní orgány překročily již tak rozsáhlou míru volného uvážení, která jim byla přiznána, a proto došlo k porušení čl. 9 Úmluvy.

II. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY

...

47. Vzhledem k tomu, že stížnost stěžovatele týkající se čl. 14 Úmluvy je opakováním jeho stížnosti podle čl. 9 Úmluvy a s ohledem na zjištění týkající se čl. 9 Úmluvy (v § 43) není třeba zkoumat, zda došlo také k porušení čl. 14 (viz například *Metropolitní církve Bessarabie a ostatní proti Moldavsku*, č. 45701/99, § 134, ECHR 2001-XII).

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Prohlašuje* jednomyslně stížnost za přípustnou;
2. *Rozhoduje* poměrem 6:1, že došlo k porušení čl. 9 Úmluvy;
3. *Rozhoduje* poměrem 6:1, že není nutné stížnost řešit z pohledu čl. 14 Úmluvy.

...

(Zpracoval Mgr. Petr Barták LL.M.)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
TŘETÍ SEKCE
9. 1. 2018
VĚC KADUSIC PROTI ŠVÝCARSKU
(rozsudek ve věci Kadusic proti Švýcarsku, stížnost č. 43977/13)

Dotčené články Úmluvy:

čl. 5 odst. 1, čl. 7, čl. 4 Protokolu č. 7, čl. 41

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 8 odst. 2 Listiny

§ 99, § 100 tr. zákoníku, § 230 odst. 2, § 278 odst. 1 tr. ř.

Klíčová slova:

ústavní ochranné opatření – zbavení svobody – příčinná souvislost mezi uvězněním a trestním odsouzením – obnova řízení

Autorský komentář:

V předkládaném rozsudku se Soud vyslovil k námitkám stěžovatele, jimiž brojil proti postupu švýcarských justičních orgánů, které při aplikaci vnitrostátní právní úpravy, v reakci na zjištění učiněná ve vztahu k jeho duševnímu stavu v průběhu výkonu mu uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody, rozhodly o nařízení institucionálního léčebného opatření. To nahradilo končící výkon trestu a vedlo k dalšímu zbavení svobody stěžovatele, jež přesáhlo původní výměru rozsudkem uloženého trestu. Z jím namítaných porušení čl. 5 odst. 1, čl. 7 a čl. 4 Protokolu č. 7 shledal Soud důvodným toliko tvrzení o porušení prvně jmenovaného článku. Založily je podle něj ve své podstatě tři skutečnosti, jimiž byly a) značný časový odstup přijatého rozhodnutí od původního odsuzujícího rozsudku, navíc realizovaného krátce před ukončením uloženého trestu, b) nedostatečná aktuálnost odborných posudků, na nichž soud své rozhodnutí založil a c) nerespektování odborného závěru stran výkonu tohoto opatření v k tomu určeném specializovaném zařízení, respektive jeho výkon stěžovatelem v zařízení, které takové působení na něj nemohlo zajistit.

K porušení zákazu retroaktivity trestněprávní normy, respektive zásady zákonitosti (čl. 7 Úmluvy) podle Soudu nedošlo proto, že ač švýcarské justiční orgány aplikovaly právní úpravu účinnou po spáchání činu, v době činu účinná právní úprava umožňovala dosažení i přísnějšího postihu (blíže body 71 až 76). Porušení čl. 4 Protokolu č. 7 Soud neshledal proto, že analogického užití pravidel o obnově řízení, odůvodněné nově zjištěnými skutečnostmi vztahujícími se k osobě stěžovatele, odůvodnilo postup předvídaný čl. 4 odst. 2 Úmluvy, v důsledku čehož nově uložené opatření nepředstavuje porušení zásady *ne bis in idem*.

Specifikum aplikované vnitrostátní úpravy (body 23 až 24) a z ní vyvozená řešení neumožňují jednoznačné srovnání s úpravou obsaženou v českém trestním řádu. Závěry Soudu v rozsudku vyslovené (zejména též s využitím zmiňovaných východisek – body 38 až 45) nicméně umožňují identifikovat priority, které je nezbytné dodržet, aby zbavení svobody bylo slučitelné s Úmluvou. Poznatky z odůvodnění rozsudku plynoucí jsou proto využitelné orgány činnými v trestním řízení v České republice.

Do určité míry srovnatelné je to, že i v prostředí právního řádu České republiky může k zásahu do osobní svobody jedince výkonem ochranného opatření, tj. výkonem ochranného léčení (§ 99 tr. zákoníku) ve formě ústavní či výkonem zabezpečovací detence (§ 100 tr. zákoníku), dojít na základě rozhodnutí (usnesení), které je vydáno později než vlastní rozhodnutí (rozsudek), jímž je řešena otázka viny obviněného. Soud totiž může přistoupit k jeho uložení i ve veřejném zasedání, realizovaném po skončení trestního stíhání obviněného, které se koná za tímto účelem (§ 230 odst. 2 tr. ř.). I pro takto vedené řízení platí to, co komentované rozhodnutí zdůraznilo, tj. že rozhodnutí o uložení ochranného opatření musí být podloženo důkazem (zpravidla znaleckým posudkem zpracovaným znalcem příslušné odbornosti, tj. z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie), který zobrazí aktuální duševní stav posuzované osoby k okamžiku rozhodování soudem. K provedení takového řízení by přitom soud měl přistoupit bezodkladně, tj. jakmile mu to procesní situace umožní.

Nelze vyloučit, že – podobně, jako tomu bylo v předkládaném případě, avšak za jiných podmínek (například na základě zjištění učiněných v dalším trestním řízení) – mohou i v prostředí domácí právní úpravy nastat skutečnosti (nové zjištění stran duševního stavu obviněného) odůvodňující obnovu řízení podle § 278 odst. 1 tr. ř. V takovém řízení, respektive řízení navazujícím, pak logicky rozhodnutí o uložení ochranného opatření musí být opřeno o důkaz(y) stejné kvality jako v případě předchozím.

Stejně tak je zřejmé, že i v případech navazujícího rozhodování (§ 99 odst. 5, 6 tr. zákoníku, § 100 odst. 5, 6, 7 tr. zákoníku) je nezbytné opatřit odborné podklady, které aktuálně zhodnotí duševní stav osoby ochranné opatření vykonávající a výsledky dosavadního terapeutického působení na ni k okamžiku rozhodování soudem.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelem je Mihret Kadusic, příslušník Švýcarské konfederace, který v rozmezí let 2000 a 2004 spáchal trestné činy, za něž byl v květnu 2005 odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 8 let. Uložený trest byl v lednu 2007 potvrzen odvolacím soudem a téhož roku také Federálním (dovolacím) soudem. Na stěžovatele byl následně (v souvislosti s jeho žádostí o zmírnění výkonu trestu) vypracován znalecký posudek z oboru psychiatrie a psychoterapie.

Ten u něj mj. odhalil poruchy osobnosti paranoidní a narcistické povahy středního stupně bez vlivu na jeho trestní odpovědnost, kterými zřejmě trpěl i v době spáchání trestných činů. Odvolací soud byl proto požádán, aby ověřil naplnění podmínek, za nichž lze stěžovateli uložit ochranné opatření; v rozsudku z prosince 2009 odvolací soud uzavřel, že nejsou dány podmínky pro uložení ambulantního ochranného léčení, které by následovalo po výkonu trestu; doplňující znalecký posudek nedoporučil ani ústavní ochranné léčení. V červenci 2010 byl odvolací soud požádán o ověření naplnění podmínek pro nařízení následné internace stěžovatele, případně pro uložení ústavního ochranného opatření. Nařízenou internaci stěžovatele zrušil Federální soud, maje za to, že se jedná o prostředek ultima ratio, doporučil však odvolacímu soudu zabývat se podmínkami ústavního ochranného opatření. V srpnu 2012 uložil odvolací soud stěžovateli ústavní ochranné opatření na základě čl. 65 odst. 1 trestního zákoníku, přičemž přerušil zbývající část nevykonaného trestu, který měl stěžovateli uplynout v březnu 2013. Před vynesením rozsudku si od znalkyně vyžádal zprávu, v níž uvedla, že vzhledem k typu, závažnosti a komplexnosti duševních obtíží stěžovatele, lze považovat za vhodná pouze ústavní léčebná opatření, a doporučila konkrétní vězeňská centra, která disponují vhodnými léčebnými programy. Federální soud rozsudek potvrdil s tím, že k porušení čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy nedošlo, neboť je dána dostačující příčinná souvislost mezi původním rozsudkem a později – v rámci obnovy řízení – přijatým ochranným opatřením, kterým byl stěžovatel zbaven svobody; nedošlo ani k porušení zásady non bis in idem, neboť se v konkrétním případě nejednalo o druhou sankci vůči stěžovateli. Znalecké posudky shledal jako dostatečně aktuální.

Stěžovateli měl (po započítání vazby) uplynout trest odnětí svobody v březnu 2013. K dotazu Soudu o jeho současné situaci vyšlo najevo, že se (od 19. července 2005) dosud nachází ve vězení Bostadel, kde se mu podle jeho slov nedostává péče a výhod léčení, k čemuž vláda uvedla, že se stěžovatel kategoricky odmítá podrobit jakékoli (psychiatrické) léčbě a že toto odmítání odůvodňuje odkazem na probíhající řízení před Soudem. Ze zprávy o chování stěžovatele ve vězení Bostadel vyplývá, že se stěžovatel chová slušně a zdrženlivě, a to i v rámci práce, která je mu přidělována.

II. RELEVANTNÍ VNITROSTÁTNÍ PRÁVO

23. Ustanovení starého trestního zákoníku (dále jen „TZ“) ze dne 21. prosince 1937 ve znění účinném do 31. prosince 2006 znělo:

Článek 42 (Zajišťovací opatření: internace obvyklých pachatelů)

„(1) Soud může nahradit výkon trestu odnětí svobody internací, pokud poté, kdy již pachatel spáchal více trestných činů nebo úmyslných přestupků, za něž byl omezen na svobodě v celkové délce nejméně dvou let, a to buď trestem odnětí

svobody, nebo výchovným pracovním opatřením, nebo poté, kdy již byl namísto uložení trestu odnětí svobody internován jako obvyklý pachatel, spáchal v posledních pěti letech po konečném propuštění nový trestný čin nebo úmyslný přestupek, který svědčí o jeho sklonu k trestné činnosti. Pokud je to nezbytné, nechá soud přezkoumat jeho duševní stav.

(2) Internace bude vykonána v otevřeném nebo uzavřeném zařízení, vyjma zařízení, která nejsou vhodná pro prvotrestance, zadržením, výchovou k práci nebo protialkoholickou léčbou.

(...)

Článek 43 (Opatření týkající se neobvyklých pachatelů)

(1) „Pokud duševní stav pachatele, který v souvislosti s tímto stavem spáchal čin, za nějž lze uložit trest odnětí svobody podle tohoto zákoníku, vyžaduje léčbu či speciální péči, jež může vyloučit či snížit nebezpečí spáchání jiných protiprávních činů, může mu soud uložit pobyt v nemocnici nebo hospici. Může nařídít ambulantní léčbu, není-li pachatel nebezpečný pro ostatní.

Pokud z důvodu svého duševního stavu představuje pachatel závažnou hrozbu pro veřejnou bezpečnost a pokud je takové opatření nezbytné k předejití ohrožení jiných, nařídí soud internaci. Ta se vykoná ve vhodném zařízení. Soud vydá rozsudek s přihlédnutím k posudku o fyzickém a duševním stavu pachatele, jakož i o nezbytnosti internace, léčby či péče.“

(...)

24. Ustanovení týkající se nového TZ ve znění účinném od 1. ledna 2007:

Článek 56 (Zásady)

„(1) Opatření musí být uloženo pokud: a) samotný trest nemůže zabránit nebezpečí, že pachatel spáchá další protiprávní činy; b) pachatel potřebuje léčbu nebo to vyžaduje veřejná bezpečnost a c) pokud jsou naplněny podmínky článků 59 až 61, 63 nebo 64.“

(...)

Článek 59 (ústavní ochranná opatření, léčba duševních poruch)

„(1) Pokud pachatel trpí vážnou duševní poruchou, může soud uložit ústavní opatření za následujících podmínek:

a) pachatel spáchal trestný čin nebo přestupek v souvislosti s touto poruchou;

b) má se za to, že takové opatření povede k tomu, že nespáchá v souvislosti s touto poruchou nové protiprávní činy.“

(...)

Článek 65 (Změna sankce)

„(1) Pokud před nebo během výkonu trestu odnětí svobody nebo internace ve smyslu čl. 64 odst. 1 naplní odsouzený podmínky pro uložení ústavního ochran-

ného opatření stanoveného v člancích 59 až 61, může soud toto opatření uložit i později. Příslušným je soud, který uložil trest nebo nařídil internaci. Výkon zbývajících trestu se přerušuje.

(2) Pokud během výkonu trestu odnětí svobody prokážou nové skutečnosti či důkazy,

že odsouzený naplňuje podmínky internace a že tyto podmínky byly splněny již v okamžiku vydání rozsudku, aniž by o nich soud mohl v té době vědět, může soud nařídít internaci později. Příslušnost a postup je určen ustanoveními o obnově řízení.“

(...)

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 5 ODS. 1 ÚMLUVY

28. Stěžovatel tvrdí, že jeho zadržení následující po rozhodnutí, kterým mu bylo uloženo ústavní ochranné opatření, je v rozporu s čl. 5 odst. 1 Úmluvy, který zní:

„1. Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:

a. zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem;

(...)

e. zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků;

(...)“

29. Vláda s tímto tvrzením nesouhlasí.

A. K přijatelnosti

30. Vzhledem k tomu, že tato námitka není zjevně nepřijatelná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy a nebrání jí ani jiný důvod nepřijatelnosti, prohlásil jí Soud za přijatelnou.

B. K věci samé

31. Pokud jde o rozhodnutí o uložení ústavního ochranného opatření (na základě čl. 65 odst. 1 TZ ve spojení s čl. 59 TZ), má stěžovatel za to, že nebyla naplněna jedna z podmínek vyžadovaných čl. 59 TZ, a to předpoklad, že obdobné

opatření vyloučí spáchání nových trestných činů, neboť pravděpodobnost úspěchu jeho léčby byla minimální. Domnívá se proto, že sporné opatření nebylo přijato „zákonným způsobem“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Tvrdí, že psychiatrický posudek ze dne 24. 9. 2008 doktora R. A. uváděl, že není připraven k sebereflexi, že nebezpečí recidivy je obecně zvýšené a tím pádem je i jeho prognóza velmi nepříznivá. Rovněž dodal, že nejpозději v doplňující zprávě profesorky A. E. ze dne 30. 6. 2010 měla profesorka za to, že jakékoliv ústavní ochranné opatření povede velmi pravděpodobně k neúspěchu.

Uzavřel, že šance na úspěch léčby jsou tak malé, že neodpovídají požadavkům čl. 59 TZ.

32. Stěžovatel doplnil, že sporné opatření nenachází zákonný podklad ani v čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy, neboť není dána příčinná souvislost mezi uvězněním a trestním odsouzením ani v čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy. Pokud jde o první ustanovení, čl. 5 Úmluvy neupravuje odnětí svobody pro účely čistě preventivní, tedy aby se zabránilo potenciálnímu nebezpečí v budoucnosti. V tomto ohledu stěžovatel vysvětluje, že původní rozsudek ani nepředpokládal ambulantní ochranné léčení vedle výkonu trestu. Pokud jde o druhé ustanovení, uvádí, že je lze použít jen v případě skutečné duševní poruchy, závěr o nepříznivé prognóze nestačí.

33. Nakonec stěžovatel uvádí, že první psychiatrický posudek ze dne 24. 9. 2008 již není aktuální a že doplňující posudek ze dne 30. 6. 2010 se týká toliko otázky vhodnosti uložení ústavního ochranného opatření. Má proto za to, že nebyla stanovena jeho skutečná diagnóza ani nebezpečnost. V tomto směru dodává, že v době spáchání hlavního trestného činu dne 3. 5. 2004 mu bylo pouze 22 let. Během svého téměř desetiletého pobytu ve vězení prodělal pozitivní vývoj, což by se v aktuálnějším posudku projevilo.

b) Vláda

34. Vláda uvádí, že všechny podmínky stanovené v čl. 59 odst. 1 TZ jsou naplněny. Zejména tvrdí, že byla diagnostikována duševní porucha, že vnitrostátní orgány došly k závěru, že spáchání trestných činů bylo v přímé souvislosti s touto poruchou a že tato skutečnost nebyla nikdy rozporována. Co se týče výhledů na úspěch terapie, vysvětluje, že čl. 59 odst. 1 písm. b) TZ nestanovuje, jaké pravděpodobnosti musí být dosaženo, ani v jaké době musí být dosaženo takového úspěchu. Dodává, že podle federální judikatury by byla perspektiva okolo pěti let přípustná. Možnost změny léčby („Therapierbarkeit“) na základě lékařských posudků byla nadto uznána Federálním soudem.

35. Vláda rovněž uvádí, že Federální soud ve svém rozsudku ze dne 30. 1. 2012 měl za to, že nebylo vyloučeno, že bude stěžovatel pozitivně reagovat na psychologickou léčbu a že tak bylo možné snížit riziko recidivy. Proto rozhodl o tom, že rozhodnutí o internaci odvolacím soudem ze dne 6. 5. 2011 nebylo v souladu se zákonem a uložil soudu ověřit možnost uložení ochranného opatření.

36. Vláda tvrdí, že přijetí ochranného opatření představuje korekci původního vykonávaného rozsudku poté, kdy vyšly najevo nové skutečnosti, neznámé (které ani nemohly být zjištěny) v době vynesení rozsudku, jímž byl stěžovatel uznán vinným. Dodává, že v tomto směru čl. 65 TZ výslovně odkazuje na obnovu původního řízení ve světle nově objevených skutečností, které existovaly již v době původního rozhodování (obnova řízení *in peius*). Upřesňuje, že skutečnost, že bylo ochranné opatření nařízeno v rámci revizního řízení předchozího rozhodnutí, stačí k založení příčinné souvislosti mezi odsouzením a opatřením. Vláda má také za to, že tato skutečnost umožňuje odlišit projednávanou věc od věcí týkajících se Německa a „*Sicherungsverwahrung*“, neboť v projednávaném případě existovala duševní choroba již v době vynesení původního rozsudku.

37. Pokud jde o aktuálnost a význam psychiatrického posudku ze dne 24. 9. 2008, vláda uvádí, že byl vyhotoven znalkyní dne 30. 6. 2010. Dodává, že nejenže se zakládal na posudku z roku 2008, ale také byl vyhotoven s ohledem na různá významná stanoviska vyjádřená v mezidobí a po zdravotní prohlídce stěžovatele profesorkou A. E. Vysvětluje, že následně byla tato znalkyně dne 6. 5. 2011 před vynesením rozsudku odvolacím soudem vyslechnuta. Vláda rovněž upřesňuje, že stěžovatel a jeho advokát byli přítomni při jednání a měli možnost pokládat A. E. otázky. Nakonec uvádí, že v rámci hlavního líčení ze dne 22. 8. 2012, které vyústilo v rozsudek odvolacího soudu, zažádal předseda soudu znovu o stanovisko A. E.

2. Posouzení Soudu

a) Připomenutí důležitých zásad

38. Písmena a) až f) čl. 5 odst. 1 Úmluvy zahrnují taxativní výčet důvodů umožňujících zbavení svobody; pokud zbavení svobody nespadá pod jeden z těchto důvodů, není zákonné. Skutečnost, že je možné aplikovat jeden důvod, nicméně nutně nebrání tomu, že by se neaplikoval i jiný důvod; zbavení svobody může být podle okolností odůvodněno vícero písmeny (M. proti Německu, č. 19359/04, bod 86, CEDH 2009; a Silva Rocha proti Portugalsku, 15. 11. 1996, bod 27, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1996–V; Morsink proti Nizozemsku, č. 48865/99, bod 62, 11. 5. 2004).

39. Pojem „odsouzení“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy je třeba rozumět jak vyslovení viny následující závěr o spáchání trestného činu, tak uložení trestu nebo jiného opatření, jímž dojde ke zbavení svobody (Guzzardi proti Itálii, 6. 11. 1980, bod 100, série A č. 39; Van Droogenbroeck proti Belgii, 24. 6. 1982, bod 35, série A č. 50; a M. proti Německu, výše citovaný, bod 87). Písmeno a) čl. 5 odst. 1 Úmluvy neuvádí pouhé chronologické pořadí posloupnosti mezi odsouzením a opatřením, ale dostatečnou příčinnou souvislost.

40. Příčinná souvislost vyžadovaná pod písmenem a) může být nicméně přerušena v případech, kdy se rozhodnutí o nepropuštění nebo o opětovném uvěznění

zakládá na důvodech neslučitelných s cíli předvídanými původním rozhodnutím (rozsudkem) nebo na posouzení nepřiměřeném ve vztahu k těmto cílům. V takovém případě by se původně zákonné uvěznění změnilo na svévolné zbavení svobody a bylo by tak neslučitelné s článkem 5 (M. proti Německu, výše citovaný, bod 88; Van Droogenbroeck, výše citovaný, bod 40; Eriksen proti Norsku, 27. 5. 1997, bod 78, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1997–III, a Weeks proti Spojenému království, 2. 3. 1987, bod 49, série A č. 114).

41. Podle písmena c) čl. 5 odst. 1 Úmluvy může být zadržení osoby odůvodněno „jsou-li dány oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu“. Opatření nespadá pod politiku obecné prevence, ale má za cíl zabránit spáchání konkrétního a určeného trestného činu (*idem*, body 89 a 102).

42. Pokud jde o zbavení svobody osob, které trpí duševními poruchami ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. e), může být osoba označena za „choromyslnou“ a být zbavena svobody jen za současného naplnění alespoň tří následujících podmínek: zaprvé musí být choromyslnost ustanovena přesvědčivým způsobem; zadruhé musí být porucha takového charakteru nebo rozsahu, který odůvodňuje uvěznění; zatřetí uvěznění nelze platně prodloužit, aniž by taková porucha trvala (viz mimo jiné Winterwerp proti Nizozemsku, 24. 10. 1979, bod 37, série A č. 33, bod 39; Varbanov proti Bulharsku, č. 31365/96, bod 45, CEDH 2000-X; a Chtoukatourov proti Rusku, č. 44009/05, bod 114, CEDH 2008).

43. V tomto ohledu nelze mít žádné zbavení svobody osoby považované za choromyslnou za souladné s čl. 5 Úmluvy, pokud o něm bylo rozhodnuto bez vyžádání stanoviska znalce z oboru lékařství. Jakýkoliv jiný přístup by nespĺňoval požadovanou úroveň ochrany proti svévoli (Filip proti Rumunsku, č. 41124/02, bod 57, 14. 12. 2006; a Cristian Teodorescu proti Rumunsku, č. 22883/05, bod 67, 19. 6. 2012). Soud má obecně za to, že k výběru kvalifikace lékařských znalců jsou lépe vybaveny vnitrostátní orgány [viz *mutatis mutandis*, Sabeva proti Bulharsku, č. 44290/07, bod 58, 10. 6. 2010; Witek proti Polsku, č. 13453/07, bod 46, 21. 12. 2010; a Biziuk proti Polsku (č. 2), č. 24580/06, bod 47, 17. 1. 2012]. V určitých konkrétních případech, a zejména pokud zadržovaná osoba dříve netrpěla psychickými obtížemi, je nicméně nezbytné, aby bylo hodnocení provedeno znalcem z oboru psychiatrie (Luberti proti Itálii, 23. 2. 1984, bod 29, série A č. 75; C. B. proti Rumunsku, č. 21207/03, bod 56, 20. 4. 2010; a Ťupa proti České republice, č. 39822/07, bod 47, 26. 5. 2011).

44. Posudek musí být navíc dostatečně aktuální, aby umožnil příslušným orgánům přezkoumat zdravotní stav dotčené osoby k okamžiku, ke kterému je zkoumána zákonnost zadržení. Ve věci Herz proti Německu (č. 44672/98, bod 50, 12. 6. 2003) měl Soud například za to, že psychiatrický posudek vypracovaný před rokem a půl sám o sobě nestačí k odůvodnění opatření zbavujícího svobody (viz rovněž *mutatis mutandis*, H. W. proti Německu č. 17167/11, bod 114, 19. 9. 2013).

45. Nakonec musí existovat určitá spojitost mezi důvodem uváděným pro zbavení svobody a místem a režimem samotného zbavení svobody. „Zadržení“ osoby jakožto duševně nemocné je v zásadě „zákonné“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy jen tehdy, pokud se tak děje v nemocnici, klinice nebo jiném vhodném zařízení (Aerts proti Belgii, č. 25357/94, bod 46; Hutchison Reid proti Spojenému království, č. 50272/99, bod 49, CEDH 2003-IV; Haidn proti Německu, č. 6587/04, bod 78, 13. ledna 2011; a O. H. proti Německu, č. 4646/08, 24. 11. 2011).

b) Použití výše zmíněných zásad

46. Ve světle výše zmíněných zásad musí Soud rozhodnout, zda v průběhu zadržení, které následovalo po 22. 8. 2012 – kdy byl vydán rozsudek odvolacího soudu nařizující ústavní ochranné opatření a přerušující zbývající výkon trestu – byl stěžovatel zbaven svobody v souladu s jedním z písmen a) až f) čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Úvodem vylučuje, že by sporné opatření bylo přirovnatelné ke zbavení svobody pod písm. c) uvedeného ustanovení.

47. Soud považuje projednávanou věc za neobyčejnou v tom ohledu, že švýcarské orgány uložily stěžovateli v řízení, ve kterém analogicky použily pravidla o obnově trestního řízení (čl. 65 odst. 2 TZ), ochranné ústavní opatření, jež uvedeným rozsudkem nebylo původně předvídáno. Sporné opatření bylo uloženo za použití čl. 59 TZ, který stanovuje tento typ opatření pro pachatele trestných činů trpících vážnou duševní poruchou.

48. Soud proto považuje za vhodné přezkoumat otázku, zda je toto opatření odůvodněno vzhledem k čl. 5 odst. 1 nejprve na základě písm. a). Soud tak musí nejprve přezkoumat, zda bylo sporné opatření přijato „po odsouzení“ stěžovatele, jinak řečeno, zda existuje dostatečná příčinná souvislost mezi odsouzením stěžovatele ze dne 27. 5. 2005, potvrzeným dne 12. 1. 2007 na jedné straně a sporným opatřením uloženým odvolacím soudem dne 22. 8. 2012 na druhé straně.

49. V tomto ohledu Soud připomíná, že trestní soud odsoudil stěžovatele k trestu odnětí svobody v délce trvání osmi let rozsudkem ze dne 27. 5. 2005, že na základě tohoto rozsudku byl dotyčný převeden do vězeňského zařízení Bostadel k výkonu trestu (bod 6 výše) a že tento rozsudek neupravoval žádné ochranné léčení, a to ani ambulantní, ani ústavní. Uvádí, že na tomto bodě se účastníci shodují a že trest odnětí svobody uplynul v březnu 2013. Na základě výše uvedeného Soud uzavřel, že v rozsahu, v němž rozsudek ze dne 22. 8. 2012 nahradil původní rozsudek, či minimálně přerušil jeho výkon, nelze již na zbavení svobody stěžovatele od 22. 8. 2012 pohlížet jako na zbavení svobody na základě původního rozsudku.

50. Soud je *a priori* připraven akceptovat, jak to tvrdí vláda, že uložení ochranného opatření je korekcí původního rozsudku poté, kdy vyšly najevo nové rozhodné skutečnosti a že okolnost, podle níž bylo ochranné opatření uloženo v rámci obnovy řízení, pokud jde o sankci uloženou předchozím rozsudkem, může

představovat příčinnou souvislost mezi původním odsouzením a sporným rozhodnutím, jak vyžaduje příslušná judikatura Soudu k čl. 5 odst. 1 písm. a).

51. Zároveň Soud připomíná, že příčinná souvislost vyžadovaná písm. a) může být přerušena v případě, kdy se rozhodnutí o nepropuštění nebo o opětovném uvěznění zakládá na důvodech neslučitelných s cíli předvídanými původním rozhodnutím nebo na posouzení nepřiměřeném ve vztahu k těmto cílům. V takovém případě by se původně zákonné uvěznění změnilo na svévolné zbavení svobody a bylo by tak neslučitelné s čl. 5 (M. proti Německu, výše citovaný, bod 88, bod 40 výše a v něm citované odkazy).

52. Soud připomíná, že švýcarské právo je zvláštní v tom smyslu, že umožňuje aplikovat pravidla o obnově řízení (čl. 65 odst. 2 TZ), pokud se jeví, že je namístě přizpůsobit původní rozsudek nově objevené významné skutečnosti. Považuje proto za vhodné, za účelem zjištění, zda bylo zbavení svobody svévolné, zohlednit skutečnosti, které spadají *a priori* pod písm. e), do analýzy odůvodnění opatření na základě písm. a) čl. 5 odst. 1.

53. Pokud jde o projednávaný případ, Soud uvádí, že sporné opatření bylo uloženo rozsudkem ze dne 22. 8. 2012, tedy 7 let po původním odsouzení stěžovatele (27. května 2005) a pouze 7 měsíců před jeho propuštěním předvídaným v březnu 2013. Ačkoli tato chronologie a značné časové rozpětí mezi původním odsouzením stěžovatele a uložením sporného opatření nejsou samy o sobě rozhodující skutečnosti pro zodpovězení otázky, zda byl v projednávaném případě porušen čl. 5, jsou přesto indiciemi, které je třeba zohlednit při celkovém posouzení rozhodných skutečností Soudem.

54. Soud dále připomíná, že doktor R. A., psychiatr a psychoterapeut, poté, kdy osobně vyšetřil stěžovatele, vyhotovil psychiatrický posudek dne 24. 9. 2008, v němž stanovil poruchu osobnosti paranoie a narcismu středního stupně [podle Mezinárodní klasifikace nemocí (CIM-10 nebo ICD 10) Světové zdravotnické organizace] s plnou trestní odpovědností (bod 9 výše) a že jeho závěry byly později potvrzeny doplňující zprávou profesorky A. E. ze dne 30. 6. 2010 vyhotovenou rovněž po vyšetření stěžovatele. Také odvolací soud se před vynesením rozsudku dne 22. 8. 2012 obrátil na profesorku A. E. se žádostí o informace. Ta ve své odpovědi ze dne 25. 6. 2012 potvrdila, že vzhledem k typu, závažnosti a komplexnosti duševní poruchy, kterou stěžovatel trpí, pouze ústavní opatření může vhodně zohlednit léčebné požadavky. Soud konstatuje, že otázka položená znalci byla omezena zejména na otázku vhodného zařízení pro stěžovatele.

55. Vzhledem k výše uvedenému je třeba zohlednit jak psychiatrický posudek doktora R. A. ze dne 24. 9. 2008, tak doplňující zprávu profesorky A. E. ze dne 30. 6. 2010. Vzhledem totiž k tomu, že sporné opatření bylo přijato odvolacím soudem dne 22. 8. 2012, tedy téměř 2 roky a 2 měsíce poté, kdy byla vyhotovena doplňující zpráva a téměř 3 roky a 11 měsíců po posudku profesora R. A., má Soud za to, že se jedná o nepřiměřené časové období (viz například rozsudky Herz, výše

citovaný, bod 50; a Yaikov proti Rusku, č. 39317/05, bod 64, 18. 6. 2015, v nichž Soud považoval za nepřiměřené časové období jednoho a půl roku).

56. Kromě toho Soud poznamenává, že v dopise ze dne 25. 6. 2012 profesorka A. E. uvedla, že terapeutickými službami („Therapieabteilungen“) ve smyslu čl. 59 odst. 3 TZ disponují vězeňská zařízení Thorberg a Pöschwies, což je třeba zohlednit. Ve své stížnosti ze dne 1. 7. 2013 přitom stěžovatel uvedl, že byl držen ve vězení Bostadel v Menzingenu. Dotyčný rovněž dopisem ze dne 26. 5. 2016 informoval Soud o tom, že se stále nachází ve vězení Bostadel. Tuto skutečnost vláda nerozporovala a ani netvrdila, že by později došlo k přesunu stěžovatele do jednoho ze dvou zařízení citovaných profesorkou A. E.

57. Proto Soud, připomínaje čl. 62c) TZ, podle něhož musí být sporné opatření *a priori* zrušeno, pokud (již) neexistuje vhodné zařízení (bod 24 výše), uzavřel, že stěžovatel nebyl s ohledem na svou duševní poruchu léčen ve vhodném prostředí. Soud má také za to, že odmítnutí psychiatrické léčby stěžovatelem nemůže nijak ospravedlnit nevhodnost jeho umístění trvajících několik let.

58. Vzhledem k výše uvedenému Soud uzavřel, že sporné opatření, které bylo uloženo ke konci výkonu původního trestu a které zůstává stále v účinnosti, se nezakládá na dostatečně aktuálních posudcích a že se stěžovatel nachází více než 4 a půl roku po uplynutí svého trestu odnětí svobody (březen 2013) v zařízení, které je k tomu zjevně nevhodné s ohledem na poruchu, kterou trpí. Z toho vyplývá, že zbavení svobody stěžovatele na základě rozsudku ze dne 22. 8. 2012 není slučitelné s účely původního odsouzení.

59. V podstatě ze stejných důvodů se nemůže žalovaná strana opírat o čl. 5 odst. 1 písm. e), jehož podmínky použití jsou analogické výše uvedeným podmínkám (body 42–45 výše).

60. Z těchto důvodů došlo k porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy.

....

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *Prohlásil* stížnost za přijatelnou;
2. *Rozhodl* o porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy;
3. *Rozhodl* o tom, že nedošlo k porušení čl. 7 Úmluvy;
4. *Rozhodl* o tom, že nedošlo k porušení čl. 4 Protokolu č. 7 Úmluvy

.....

(Zpracovali JUDr. Zuzana Brzobohatá, JUDr. Ivo Kouřil)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
VELKÝ SENÁT
15. 3. 2018
VĚC NAÏT-LIMAN PROTI ŠVÝCARSKU
(rozsudek ve věci Naït-Liman proti Švýcarsku, stížnost č. 51357/07)

Dotčené články Úmluvy:
čl. 6

Odkazy na českou právní úpravu:
zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů

Klíčová slova:

právo na spravedlivý proces – právo na přístup k soudu – univerzální jurisdikce – *forum necessitatis*

Právo na přístup k soudu v kontextu mezinárodní pravomoci (příslušnosti) soudu

Autorský komentář:

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva v předkládané věci provedl zajímavou analýzu dvou konceptů mezinárodního práva soukromého – univerzální jurisdikce a konceptu spočívajícího v tzv. *forum necessitatis* – a to v kontextu práva na přístup k soudu garantovaného čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Z rozsudku vyplývá, že v určitých případech, ohledně kterých existuje shoda na poli mezinárodního práva (ve formě mezinárodního obyčeje nebo práva mezinárodních smluv), vyžaduje princip univerzální jurisdikce, aby soudy přijaly pravomoc rozhodnout v určité věci, a to i za situace, kdy okolnosti případu nemají na daný stát žádnou vazbu. V jiných případech musí soudy přijmout svoji pravomoc na základě konceptu tzv. *forum necessitatis*, je-li tento součástí pravidel mezinárodního práva soukromého daného státu, ačkoliv nejde o případ univerzální jurisdikce. Pro *forum necessitatis* je typické, že existuje určitá vazba mezi okolnostmi případu a územím státu soudu a zároveň platí, že po žalobci nelze spravedlivě požadovat, aby zahájil řízení v jiné zemi, která by měla podle standardních pravidel mezinárodního práva soukromého pravomoc jeho spor rozhodnout, a to proto, že zahájení takového sporu není možné nebo je spojeno s neúměrnými obtížemi.

(Zpracoval JUDr. Pavel Simon)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel je původně státním příslušníkem Tuniska žijícím ve Švýcarsku, který byl dle svých tvrzení v roce 1992 zatčen v místě svého tehdejšího bydliště v Itálii, kde mu bylo sděleno obvinění, že představuje hrozbu pro italskou národní bezpečnost, a následně byl odvezen do Tuniska, kde měl být mučen v prostorách Ministerstva vnitra na příkaz tuniského ministra. V tomto kontextu neinicioval žádné řízení vůči italským orgánům. Po tomto tvrzeném mučení se v roce 1993 přemístil do Švýcarska, kde obdržel azyl.

V roce 2001 se stěžovatel dozvěděl, že se (předmětný) někdejší tuniský ministr vnitra nachází na léčení ve švýcarské nemocnici a podal na něj trestní oznámení; do trestního řízení se měl v úmyslu zapojit jako poškozený usilující o odškodnění. Nejvyšší státní zástupce požádal policii o nalezení obviněného a jeho předvedení před vyšetřujícího soudce. Ačkoliv policie ihned kontaktovala nemocnici, kde se měl nacházet, bylo jí sděleno, že obviněný již nemocnici opustil. Nejvyšší státní zástupce následně řízení zastavil, neboť obviněný již opustil území Švýcarska.

Stěžovatel posléze v roce 2004 inicioval před švýcarským vnitrostátním soudem občanskoprávní řízení proti Tunisku a někdejšímu ministrovi o odškodnění ve výši 200 000 švýcarských franků s příslušenstvím. V roce 2005 shledal soud žalobu jako nepřipustnou z důvodu absence mezinárodní pravomoci (příslušnosti) švýcarských soudů. Tento názor byl nakonec potvrzen i Federálním nejvyšším soudem.

Před Soudem se stěžovatel domáhal tvrzeného porušení práva na přístup k soudu ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy, neboť vnitrostátní soudy odmítly svou pravomoc při projednávání jeho žaloby o odškodnění za mučení v Tunisku. Soud ve svém senátním rozsudku ze dne 21. června 2016 rozhodl čtyřmi hlasy proti třem, že k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy nedošlo. Na návrh stěžovatele byla věc postoupena velkému senátu. Ten dne 15. března 2018 rozhodl patnácti hlasy proti dvěma, že k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy nedošlo.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

C. Podstata věci

(...)

a. Sledovalo omezení práva stěžovatele na přístup k soudu legitimní cíl?

(...)

iii. Posouzení Soudu

122. Pokud se jedná o legitimní cíle namítaného omezení, velký senát rozlišuje několik, jež se vztahují k zásadám řádného výkonu spravedlnosti a zachování účinnosti vnitrostátních soudních rozhodnutí.

123. Zprvée nelze pochybovat o tom, že žaloba, jako je ta stěžovatelova, která vychází z toho, že byl v roce 1992 mučen v Tunisku, by pro švýcarské soudy znamenala značné obtíže, pokud se jedná o opatřování a hodnocení důkazů.

124. Mimo to i vykonání rozsudku v návaznosti na takovouto žalobu by znamenalo praktické obtíže (viz § 107 senátního rozsudku). V této souvislosti je z hlediska účinného práva na přístup k soudu možné zvažovat, zda by rozsudek vynesený za takovýchto okolností mohl být účinně vykonán (viz *mutatis mutandis*, Hornsby proti Řecku, rozsudek ze dne 19. 3. 1997, § 40–45, Reports 1997-II).

125. Dále se zdá být legitimní snaha státu odrazovat od jednání spočívajícího v tzv. *forum shopping*, a to konkrétně v kontextu toho, že prostředky přidělené vnitrostátním soudům jsou omezené.

126. Soud se mimoto domnívá, že obavy, které vláda vyjádřila v tom smyslu, že přijetí takové žaloby jako je ta stěžovatelova, kde vztah se Švýcarskem byl v rozhodné době relativně slabý, by pravděpodobně povzbudilo podobné požadavky od jiných obětí ve stejné situaci, pokud se jedná o Švýcarsko, a mohlo tak mít za následek nadměrné pracovní vyčerpání vnitrostátních soudů. Z toho vyplývá, že rozumné omezení přípustných podání může přispět k efektivitě soudního systému.

127. Konečně, a jako vedlejší úvahu, velký senát připouští, že stát nemůže přehlížet ani potenciální diplomatické obtíže vyplývající z uznání občanskoprávní jurisdikce za podmínek navrhovaných stěžovatelem.

128. S ohledem na výše uvedené úvahy Soud dospěl k závěru, že omezení práva stěžovatele na přístup k soudu lze považovat za sledování shora uvedených legitimních cílů. Nyní musí určit, zda šlo o opatření přiměřené těmto cílům.

b. Bylo omezení práva přiměřené?

(...)

iv. Posouzení Soudu

173. Pokud se jedná o přiměřenost omezení práva na přístup k soudu, Soud zdůrazňuje, že stát disponuje při regulaci tohoto práva určitým prostorem pro uvážení (viz bod 114). Ve věcech, jako je ta projednávaná, rozsah tohoto prostoru pro uvážení závisí mimo jiné na příslušném mezinárodním právu v této oblasti. Proto je nezbytné přezkoumat tuto otázku ještě před posouzením použití oddílu 3 vnitrostátního federálního zákona o mezinárodním právu soukromém v této věci.

(...)

(a) Relevantní mezinárodní právo a z toho vyplývající prostor pro uvážení v této věci

176. Soud podobně jako senát rozlišuje dva koncepty mezinárodního práva, které jsou pro projednávanou věc relevantní: *forum necessitatis* a univerzální

jurisdikci. Ačkoliv se stěžovatel před velkým senátem neopíral o univerzální jurisdikci, velký senát se domnívá, že jeho argumenty jsou v podstatě velmi blízké tomuto přístupu. Nicméně před posouzením dopadu těchto dvou konceptů v této věci je vhodné mezi nimi rozlišit.

177. „Jurisdikce“ je pravomoc subjektu nebo orgánu rozhodovat o právní otázce představující spor nebo neshodu a vyplývající z konkrétní věci. V mezinárodním právu soukromém se univerzální povaha jurisdikce vztahuje na neexistenci požadované vazby mezi příslušnou jurisdikcí a „věcí“ nebo spornou situací.

178. Soud se domnívá, že na rozdíl od občanskoprávních věcí je univerzální jurisdikce mezi státy relativně široce uznávána v trestních věcech, a tato situace se odráží ve skutečnosti, že čl. 5 odst. 2 Úmluvy proti mučení jasně stanovuje univerzální jurisdikci v trestní oblasti, v kontrastu s čl. 14 této Úmluvy, který je méně jednoznačný ohledně její geografické působnosti (viz body 45 a násl.).

179. Univerzální jurisdikce v absolutní podobě jejího konceptu nezávisí na hraničním určovateli *ratione personae*, který by určoval osoby podléhající soudu vykonávajícímu takovouto jurisdikci (Report, Andreas Bucher, bod 181). Nezávisí ani na hraničním určovateli *ratione loci*, jež vyžaduje, aby byla jurisdikce vykonávána pouze za přítomnosti určitých vazeb – zeměpisných nebo jinak souvisejících s místem – s jurisdikcí uplatňovanou v konkrétním případě (tamtéž).

180. Konkrétně ve vazbě na tento poslední prvek, totiž neexistenci vazby s předmětnou jurisdikcí, se univerzální jurisdikce ve své absolutní podobě liší od konceptu *forum necessitatis*. „*Forum necessitatis*“ odkazuje na výjimečnou (nebo zbytkovou) soudní pravomoc převzatou civilními soudy státu, které by jinak neměly pravomoc projednat spor podle obecných nebo zvláštních pravidel o jurisdikci stanovených právem tohoto státu, jestliže se řízení v zahraničí ukáže jako nemožné nebo nadměrně a bezdůvodně obtížné po právní či praktické stránce.

181. S ohledem na tyto úvahy nyní Soud přezkoumá, zda byly švýcarské orgány právně zavázány k tomu, aby stěžovateli poskytly přístup ke svým soudům buď na základě univerzální jurisdikce z důvodu mučení, nebo na základě *forum necessitatis*. Závěry vyplývající z tohoto posouzení poslouží k určení rozsahu prostoru pro uvážení, který tyto orgány mají v projednávané věci.

– Zda švýcarské orgány měly povinnost poskytnout stěžovateli přístup ke svým soudům na základě univerzální jurisdikce z důvodu mučení

(...)

187. Ve světle těchto úvah je nutno konstatovat, že státy, které uznávají univerzální jurisdikci v občanskoprávních věcech – působící v případě mučení autonomně – jsou v současnosti výjimkou. Ačkoli se postup států vyvíjí, nelze míru prosazení univerzální jurisdikce v občanskoprávní oblasti dosud považovat za dostačující k tomu, aby naznačilo vznik, a tím méně upevnění mezinárodního obyčeje, jež by švýcarské soudy zavazoval k tomu, aby měly jurisdikci k přezkoumání stěžovatelovy žaloby.

188. Soud se domnívá, že za současné situace ani mezinárodní smluvní právo neuznává univerzální jurisdikci v občanskoprávních věcech v případě mučení, jež by státy zavazovala k tomu, aby v případech, kdy není přítomna žádná další souvislost s tímto sudištěm, umožnily uplatnění nároku na odškodnění za mučení provedené mimo územní hranice státu úředníky cizího státu.

(...)

194. Je pravdou, že v nedávné době byly přijaty některé právně nezávazné dokumenty, které doporučují, aby státy zaručily účinný přístup ke spravedlnosti pro oběti mučení. Podle těchto dokumentů, jestliže stát, v němž došlo k mučení, neposkytne oběti odškodnění, jsou soudy třetích států vybízeny k tomu, aby shledaly, že mají pravomoc k zabránění odepření spravedlnosti, například přijetím univerzální jurisdikce.

195. Tyto texty zahrnují zejména usnesení přijaté Ústavem mezinárodního práva v Tallinnu dne 30. 8. 2015 (viz bod 62). Soud nicméně poukazuje na to, že ačkoliv „právo na přiměřené a účinné odškodnění“ obětí mezinárodních trestných činů a jejich „právo na účinný přístup ke spravedlnosti k požadování odškodnění“ jsou pevně zakotvena v čl. 1 odst. 1 a 2 usnesení, jejich textové znění je povícero váhavé ohledně otázky, zda existuje obecná povinnost soudů států, aby vykonávaly svou jurisdikci pro vyšetřování nároků na odškodnění obětí v případech, kdy žádný jiný stát nemá silnější vztah ke sporu. Používání podmiňovacího způsobu v čl. 2 odst. 1 zjevně naznačuje, že jde spíše o *lex ferenda* než pozitivní právo.

196. Kromě toho ve své zprávě na podporu usnesení vyjádřil zpravodaj Ústavu mezinárodního práva názor, že čl. 14 Úmluvy proti mučení nezakládá univerzální občanskoprávní jurisdikci v oblasti mezinárodních trestných činů (viz § 65 a 66 zprávy, cit. v bodě 63). Stejně tak se zdá, že pokud jde o otázku, zda má mít čl. 14 Úmluvy proti mučení použitelnost i mimo území státu této Úmluvy, a to i v případě, že mučení bylo spácháno úředníky cizího státu (viz body 56–58), akademický názor zde není jednotný.

197. Konečně, jelikož se stěžovatel jako uznávaný uprchlík ve Švýcarsku dovolává čl. 16 Úmluvy Organizace spojených národů o právním postavení uprchlíků (viz bod 60), Soud připomíná, že před Federálním nejvyšším soudem pouze velmi obecně odkazoval na toto ustanovení, aniž by vysvětlil, z jakého důvodu a v jakém ohledu by mohlo být relevantní pro jeho námitky, jež jsou předmětem této stížnosti. Soud nicméně připomíná, že znění čl. 16 obecně odkazuje na právo uprchlíků na přístup k soudu, ale jako takové nezaručuje právo podat žalobu proti cizímu státu nebo některému z jeho úředníků z důvodu mučení spáchaného v zahraničí. V důsledku toho ani za předpokladu, že stěžovatel řádně vznesl tuto námitku před vnitrostátními soudy, nemůže z něj vyvodit další argument na podporu své stížnosti.

198. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Soud dospěl k závěru, že mezinárodní právo nezavazovalo švýcarské orgány, aby stěžovateli poskytly přístup ke svým soudům na základě univerzální občanskoprávní jurisdikce z důvodu mučení.

– Zda švýcarské orgány měly povinnost poskytnout stěžovateli přístup ke svým soudům na základě *forum necessitatis*

199. Soud připomíná, že před senátem i velkým senátem stěžovatel v podstatě založil svou stížnost na *forum necessitatis* ve smyslu § 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém a kritizuje údajně příliš restriktivní způsob, jakým Federální nejvyšší soud vyložil toto ustanovení v rozsudku, který je předmětem této stížnosti. V tomto stadiu tedy musí Soud rozhodnout, zda mezinárodní právo ukládalo švýcarským orgánům povinnost umožnit stěžovateli využití *forum necessitatis*, aby mohlo být rozhodnuto o žalobě o odškodnění ve smyslu tvrzeného porušení lidských práv. Postupně bude vyhodnocovat srovnávací právo s cílem rozpoznat možnou existenci mezinárodního obyčeje a dále mezinárodní smluvní právo.

200. Zaprvé, ze studie velkého senátu vyplývá, že ze čtyřiceti zkoumaných států, včetně Švýcarska, 28 evropských států *forum necessitatis* neuznává. Existuje pouze ve 12 zkoumaných státech včetně Švýcarska (viz bod 84). Kromě toho bylo v nedávné době uznáno v Kanadě, kde podléhá přísným podmínkám. Na druhou stranu země s angloamerickou tradicí tento koncept neuznávají. Uplatňují naopak zásadu *forum non conveniens*, která umožňuje soudu odmítnout projednání věci, jestliže má vhodnější spojení se soudem jiného státu (viz bod 90).

201. S ohledem na výše uvedené úvahy a skutečnost, že koncept *forum necessitatis* není státy obecně přijímán, nelze vyvodit závěr, že existuje mezinárodní obyčej, který by tento koncept zakotvoval.

202. Soud dále poznamenává, že neexistuje ani žádný závazek vyplývající z mezinárodních smluv, jež by státům ukládal povinnost *forum necessitatis* uznat.

– Rozsah prostoru pro uvážení státu v projednávané věci

203. S ohledem na výše uvedené úvahy Soud dospěl k závěru, že mezinárodní právo neukládalo švýcarským orgánům povinnost umožnit přístup k soudům, aby rozhodly o stěžovatelově nároku na odškodnění, ať už na základě univerzální jurisdikce či *forum necessitatis*. Z toho vyplývá, že švýcarské orgány měly v této oblasti široký prostor pro uvážení.

204. V tomto stadiu je tedy třeba zjistit, zda byl v projednávané věci tento prostor pro uvážení překročen.

(β) Zda švýcarské orgány v projednávané věci překročily prostor pro uvážení

205. Za účelem určení, zda švýcarské orgány v projednávané věci překročily svůj prostor pro uvážení, musí Soud přezkoumat oddíl 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém a příslušná rozhodnutí švýcarských soudů, zejména rozsudek Federálního nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2007.

206. Pokud se jedná o oddíl 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém, Soud na úvod poznamenává, že pouhá skutečnost, že byl zaveden kon-

cept *forum necessitatis*, jehož cílem je jurisdikci vnitrostátních soudů spíše rozšiřovat než zužovat, zjevně nemůže zakládat překročení prostoru pro uvážení ze strany zákonodárce.

207. Pokud jde o kritéria stanovená švýcarským zákonodárcem pro aplikaci oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém v daném případě, srovnávací studie uvedená výše naznačuje, že ve všech státech, které *forum necessitatis* uznávají, je uplatňováno pouze výjimečně a podléhá dvěma kumulativním podmínkám, a sice neexistenci jiného soudiště s jurisdikcí a existenci dostatečného spojení mezi věcí a státem, který jurisdikci přebírá (viz body 88–89). Stejně dvě podmínky se rovněž nacházejí v již uvedeném právním předpisu Evropské unie (viz body 91–93). Pokud se jedná o spojení se státem, Soud poznamenává, že příslušný text nestanoví kritéria, která mají být použita, přičemž tento úkol ponechává na vnitrostátních soudech. V tomto ohledu tedy část 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém plně odpovídá názorům, které v této oblasti převládají.

208. Soud dospěl k závěru, že švýcarský zákonodárce tím, že zavedl *forum necessitatis* spolu s kritérii stanovenými v oddíle 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém, svůj prostor pro uvážení nepřekročil.

209. Pokud se jedná o prostor pro uvážení vnitrostátních soudů, Soud připomíná, že v těch státech, které uznávají *forum necessitatis*, disponují soudy značnou diskreční pravomocí při vymezení spojovacích vazeb a jejich uplatňování v jednotlivých případech. V rámci toho vnitrostátní soudy nejčastěji berou v úvahu povahu sporu nebo identitu stran (viz bod 89). Na základě těchto skutečností bude Soud přezkoumávat, zda Federální nejvyšší soud při interpretaci oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém překročil svůj prostor pro uvážení v této věci.

210. V tomto ohledu je třeba zprvu připomenout, že na vnitrostátních orgánech, a zejména soudech, je především výklad a uplatňování vnitrostátního práva (viz bod 116).

211. Stěžovatel kritizuje v první řadě skutečnost, že Federální nejvyšší soud měl za to, že při posuzování své jurisdikce musel vzít v úvahu skutečnosti, které existovaly v rozhodné době, tedy v roce 1992. Domnívá se, že tento soud pochybil tím, že nechal v úvahu stěžovatelovy vazby, které si na Švýcarsko vytvořil posléze.

212. V tomto ohledu je třeba připomenout, že podle Federálního nejvyššího soudu musí být pojem „věc“ (francouzsky „cause“) chápán v omezeném významu jako „soubor skutečností“. Jinými slovy, jsou to tvrzené skutečnosti – a nikoli osoba uplatňující nárok – co musí mít dostatečné spojení se Švýcarskem (viz rozsudek ze dne 22. 5. 2007, bod 3.5, odst. 30). Pokud se jedná o tuto věc a aplikaci oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém, vláda také argumentovala, že vhodnost vytvoření obecného *forum necessitatis*, přístupného i cizincům, kteří by neměli žádnou souvislost se Švýcarskem, byla při přípravě tohoto oddílu projednávána, ale bylo rozhodnuto tuto možnost neuplatnit.

213. Podle vlády měla otázka, které prvky tvoří součásti „věci“, také časový rozměr (viz bod 154). Pokud se žaloba týkala řady okolností, které skončily před jejím vznesením, je třeba posoudit prvky věci podle toho, jaké byly v předmětné době, než řízení započalo. V důsledku toho, jestliže došlo ke změně prvku věci poté, co rozhodující okolnosti přestaly existovat, tato změna nebyla součástí „věci“ a nemohla tak již vytvářet dostatečné spojení, vyžadované *forum necessitatis*.

214. S ohledem na široký prostor pro uvážení poskytnutý vnitrostátním soudům v této oblasti a ve světle výše uvedené relevantní praxe švýcarských soudů (viz body 40–44) Soud nevnímá ve výkladu Federálního nejvyššího soudu žádné svévolné či zjevně neodůvodněné prvky v rámci výkladu oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém v projednávané věci. Ačkoliv určitá soudní rozhodnutí naznačují, že rozhodným datem pro aplikaci oddílu 3 zákona je okamžik podání žaloby, podle názoru Soudu toto neumožňuje dospět k žádným rozhodujícím závěrům. Vnitrostátní judikatura k této otázce je relativně omezená a týká se velmi rozmanitých případů včetně pokračujících situací, které nejsou s věcí stěžovatele srovnatelné.

215. Konečně v rozsahu, v němž se žalobce dovolává rozsudku Arlewin proti Švédsku [č. 22302/10, rozsudek ze dne 1. 3. 2016] na podporu svého tvrzení, že odmítnutí přezkoumat jeho žalobu bylo nepřiměřené (viz bod 142), se Soud domnívá, že ve věci Arlewin proti Švédsku existovalo několik jasných a silných spojení s nároky vznesenými stěžovatelem. Týkala se řízení ohledně pomluvy v souvislosti s televizním programem, jehož obsah se zaměřoval výhradně na Švédsko a který negativně ovlivnil pověst švédských státních příslušníků s bydlištěm ve Švédsku. Nešlo tedy o otázku možného *forum necessitatis*. Soud se tudíž domnívá, že stěžovatel, jehož žaloba o odškodnění neměla v čase předmětných událostí žádnou souvislost se Švýcarskem, se tohoto rozhodnutí nemůže v této věci účinně dovolávat.

216. Vzhledem k výše uvedeným úvahám neshledává Soud v interpretaci oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém ze strany Federálního nejvyššího soudu žádné svévolné či zjevně neodůvodněné prvky (viz bod 116). Navíc nerozlišuje ani jiné skutečnosti, jež by naznačovaly, že by Federální nejvyšší soud překročil svůj prostor pro uvážení jiným způsobem. Omezení práva stěžovatele na přístup k soudu tak nebyla nepřiměřená vůči sledovaným legitimním cílům.

(γ) Obecné závěry

217. S přihlédnutím k výše uvedenému se Soud domnívá, že odmítnutí švýcarských soudů v rámci uplatnění oddílu 3 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém přijmout jurisdikci k přezkoumání žaloby stěžovatele směřující k tvrzené náhradě újmy pro činy mučení sledovalo legitimní cíl a nebylo nepřiměřené. Z tohoto důvodu nedošlo k porušení práva na přístup k soudu ve smyslu čl. 6 Úmluvy.

218. Za těchto okolností je třeba připomenout, že tento závěr nezpochybnuje širokou shodu napříč mezinárodním společenstvím o existenci práva obětí mučení

na získání přiměřeného a účinného odškodnění ani skutečnosti, že státy jsou vybízeny k tomu, aby toto právo uplatňovaly tím, že svěří svým soudům jurisdikci k přezkoumání takovýchto nároků na odškodnění včetně případů, které jsou založeny na skutečnostech, k nimž došlo mimo jejich území. V tomto ohledu je úsilí států o zajištění přístupu k soudu co nejúčinnějším způsobem pro ty, kdo usilují o odškodnění za mučení, chvályhodné.

219. Zdá se však, že není nepřiměřené, aby stát, který uplatňuje koncept *forum necessitatis*, podřídil jeho uplatňování existenci určitých hraničních určovatелů, a to v souladu s mezinárodním právem a tak, aby nebyl překročen prostor pro uvážení, který státu přiznává Úmluva.

220. Nicméně vzhledem k dynamické povaze této oblasti Soud nevyklučuje možnost vývoje v budoucnu. Proto, a přestože dospívá k závěru, že v tomto případě nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy, vyzývá smluvní státy Úmluvy, aby ve svých právních řádech zohlednily jakýkoli vývoj usnadňující účinné uplatňování práva na odškodnění za mučení a současně pečlivě posuzovaly jakékoliv nároky této povahy za účelem případné identifikace okolností, které by jejich soudy zavazovaly k převzetí jejich jurisdikce k projednání věci.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Rozhoduje* šestnácti hlasy proti jednomu, že čl. 6 odst. 1 Úmluvy je v této věci aplikovatelný;

2. *Rozhoduje* patnácti hlasy proti dvěma, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

(Zpracoval Mgr. Bc. Jan Bena)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ROZSUDEK

Stížnost č. 56665/09

ORLANDI A OSTATNÍ PROTI ITÁLII

**(rozhodnutí ve věci Orlandi a ostatní proti Itálii, stížnosti č. 26431/12,
26742/12, 44057/12 a 60088/12)**

Dotčené články Úmluvy:
čl. 8, 12, 14

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 10 odst. 2 Listiny, čl. 32 Listiny, zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

Klíčová slova:

rodinný život – rodina – diskriminace – manželství – **registrované partnerství – uznávání manželství** – homosexuální páry

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí Soud shledal porušení čl. 8 Úmluvy, jestliže italský stát po určité časové období navzdory sociální realitě neuznal v žádné podobě stejnopohlavní manželství stěžovatelů uzavřená v cizině. Soud akceptoval, že Itálie – v rámci volby, která je v souladu s Úmluvou – znemožněním uznávání v zahraničí uzavřených manželství stejnopohlavních párů zamýšlela odradit své občany, aby v zahraničí vstupovali do svazků, které nejsou v jejich státě uznávány a které nejsou státy povinny uznávat ani podle Úmluvy (stejnopohlavní manželství), a tím chtěla zamezit narušení veřejného pořádku. Soud rovněž shledal, že existuje legitimní zájem státu na tom, aby zajistil, že jeho zákonné zásady budou respektovány, a tedy že nebudou obcházena rozhodnutí demokraticky zvolené vlády, nicméně samotné porušení čl. 8 se vázalo k tomu, že ačkoliv soužití stěžovatelů naplňovalo znaky rodinného život ve smyslu čl. 8 Úmluvy, neměli stěžovatelé až do roku 2016 žádné prostředky ochrany jejich vztahu a ocitli se tak v „právním vakuu“. S odůvodněním rozhodnutí je pak v určitém napětí disent dvou soudců, je-li v něm tvrzeno, že Soud do budoucna hodlá přizpůsobovat ustanovení Úmluvy na základě společenských změn a že by se snad tyto společenské proměny mohly vyvíjet jen jediným směrem (rozuměno směrem od tradičně chápaného konceptu heterosexuálního manželství). Podstatné je, že Itálie v rozhodném období žádným způsobem neupravila poměry stěžovatelů (ani v podobě registrovaného partnerství) což je, nejen v oblasti práva na rodinný život, neakceptovatelná situace. V poměrech Čes-

ké republiky pravomoc, rozhodné právo a uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech registrovaného partnerství upravuje ustanovení § 67 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

SKUTKOVÝ STAV

Projednávaná věc se týká čtyř stížností podaných 11 italskými státními příslušníky a jedním kanadským státním příslušníkem. Všemi stížnostmi napadali stěžovatelé postup italských orgánů, které odmítly uznat manželství stěžovatelů, kteří tvoří šest stejnopohlavních párů, uzavřená v zahraničí a dále též italskou právní úpravu, která jim neumožňovala uzavřít manželství nebo registrované partnerství. Tři z těchto párů uzavřely manželství v Kanadě, dva v Holandsku a jeden ve Spojených státech amerických.

Paní Orlandi a paní Mortanga udržují vztah od roku 2009 a manželství uzavřely roku 2010 v Torontu, kde v té době žily. Po návratu do Itálie obě ženy požádaly v Itálii o uznání v Kanadě uzavřeného manželství. Rozhodnutím obce Ferrara byly informovány, že jejich žádost byla zamítnuta.

Pan D. P. a pan G. P. udržují vztah od roku 2007 a manželství uzavřeli v roce 2011 v Torontu. Následně požádali o uznání svého manželství v Itálii. Rozhodnutím obce Peschiera Borromeo byla jejich žádost zamítnuta. Jejich manželství bylo uznáno jako registrované partnerství po přijetí nové právní úpravy, dne 31. 3. 2017, tedy po pěti letech od podání stížnosti k Soudu.

Pan Isita a pan Bray spolu žijí od roku 2002. Pan Bray neměl v Itálii povolení k trvalému pobytu, a proto za ním pan Isita pravidelně cestoval do Kanady, kde se v roce 2005 vzali. Požádali, aby jejich manželství bylo uznáno v Itálii. Rozhodnutím obce Neapol byla jejich žádost zamítnuta. Po podání stížnosti, dne 27. 10. 2016, bylo jejich manželství uznáno jako registrované partnerství.

Pan Goretti a pan Giartosio spolu udržují partnerský vztah od roku 1995 a manželství uzavřeli roku 2008 v Kalifornii. Následně požádali o uznání svého manželství v Itálii, rozhodnutím obce Řím však byla jejich žádost zamítnuta. Po podání stížnosti, dne 23. 11. 2016 bylo jejich manželství uznáno jako registrované partnerství.

Pan Rampinelli a pan Molin spolu udržují partnerský vztah od roku 1993, pan Rampinelli pobýval z pracovních důvodů v Německu a následně v Holandsku. Pravidelně každý týden však pana Molina v Itálii navštěvoval. Po 15 letech vztahu uzavřeli oba stěžovatelé v roce 2008 manželství v Amsterdamu a následně požádali o uznání svého manželství v Itálii. Rozhodnutím obce Mediglia však byli vyzrozměni, že jejich žádost byla zamítnuta.

Pan Garullo a pan Ottocento uzavřeli manželství v roce 2002 v Haagu. Jejich žádost o uznání manželství v Itálii byla zamítnuta rozhodnutím obce Latina. Toto rozhodnutí napadli stěžovatelé před soudem. Rozhodnutím soudu v Latíně ze dne

10. 6. 2005 byl jejich návrh odmítnut. Podle soudu nebylo uznání v zahraničí uzavřeného manželství možné, protože kdyby bylo uzavřeno v Itálii, bylo by neplatné. Uznání manželství by podle soudu bylo v rozporu s veřejným pořádkem. Kasační soud svým rozsudkem ze dne 15. 3. 2012, č. 4184/12, odmítl odvolání stěžovatelů. Uvedl, že manželství dvou osob stejného pohlaví uzavřené v zahraničí je sice platné, nicméně v italském právním řádu nemůže působit žádné právní následky.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ I. PŘEDBĚŽNÉ OTÁZKY

A. Status oběti

116. Pokud jde o situaci těch ze stěžovatelů, jejichž manželství bylo v Itálii registrováno (jako manželství), tito stěžovatelé mají za to, že i přesto zůstávají oběťmi tvrzeného porušení základních lidských práv. Ve svém prvotním podání (které předcházelo následnému dalšímu vývoji ve věci) stěžovatelé v první řadě uváděli, že uznání jejich manželství nevyústilo v partnerský svazek, v jehož rámci by byli respektováni jako pár. Zadruhé, pokud jde o registraci, uváděli, že ve světle oběžníku vydaného dne 7. 10. 2014 je tato registrace odsouzena ke zrušení nebo zneplatnění. Proto jejich situace nebyla nikdy napravena a porušení základních práv nebylo nikdy uznáno.

117. Soud uvádí, že vláda k tomu nevznesla žádné námitky. Nicméně, jak bylo nedávno uvedeno ve věci Buzadji proti Moldávii [VS] (5. 7. 2016, č. 23755/07, § 68–70), posouzení, zda je stěžovatel obětí, je pravomocí Soudu, který se touto otázkou zabývá *ex officio*. V poměrech projednávané věci Soud shledává vhodným zabývat se tím, zda stěžovatelé, jejichž manželství bylo registrováno, pozbyli status obětí.

118. Soud odkazuje na oběžník ze dne 7. 10. 2014 vydaný Ministerstvem vnitra (viz bod 89 výše), podle kterého jsou starostové povinni zrušit registrace, které již byly provedeny a který je informoval o tom, že v případě, že tyto registrace nebudou zrušeny, budou *ex officio* zneplatněny. Stěžovatelé, jejichž svatba byla registrována, potvrdili, že krátce po vydání oběžníku byla registrace jejich manželství zrušena (viz § 30 a § 40 výše). Za těchto okolností má Soud za to, že dočasná registrace jejich manželství je nemohla zbavit postavení obětí.

119. Soud proto uzavřel, že na všechny jednotlivce je v projednávané věci třeba pohlížet jako na oběti tvrzeného porušení základních lidských práv, k němuž mělo dojít odmítnutím orgánů registrovat svatbu stěžovatelů (jako svatbu), ve smyslu čl. 34 Úmluvy.

B. Vyčerpání domácích prostředků nápravy

120. Vláda je toho názoru, že stížnosti č. 26431/12, 26742/12 a 44057/12 jsou nepřipustné, protože stěžovatelé nevyčerpali všechny domácí prostředky nápravy.

Podle jejich názoru nelze uzavřít, že dostupné prostředky byly neúčelné. Domácí judikatura ukazuje, že orgány se zabývaly vznesenými otázkami a navrhovanými řešeními. Vláda přitom odkazovala zejména na rozsudek Ústavního soudu sp. zn. 138/10.

121. Pokud jde o jejich stížnost týkající se odmítnutí registrace, stěžovatelé uvádějí, že je na vládě, aby prokázala, že existovaly efektivní prostředky nápravy v době, kdy stěžovatelé stížnost podali; nicméně to se jim nepodařilo. Dále též uvádějí, že vláda se správně neopřela o rozsudek soudu v Groeetu ze dne 3. 4. 2014, který byl pouhým sporadickým prvoinstančním rozhodnutím vydaným po podání předmětné stížnosti k Soudu (v této souvislosti odkázali na rozhodnutí ve věci Costa a Pavan proti Itálii, 28. 8. 2012, č. 54270/10, § 38; a Sürmeli proti Německu [VS], 8. 6. 2006, č. 75529/01, § 110–112).

122. Nadto pokud jde o jejich stížnost v části týkající se prostředků právního uznání, stěžovatelé uvádějí, že vláda také neprokázala prostřednictvím příkladů, že by domácí soudy registrované partnerství jakkoliv právně uznávaly. Tedy s ohledem na nedostatky zákonných pravidel (nebo jejich neexistenci) nemohly domácí soudy přijmout žádná opatření k nápravě. V rámci domácího systému by příslušným opravným prostředkem byla stížnost k Ústavnímu soudu, o níž však již v minulosti Soud uvedl, že nemusí být uplatněna, neboť není přímo přístupná jednotlivcům (viz Scoppola proti Itálii (č. 2) [VS], 17. 9. 2009, č. 10249/03, § 70). Nadto v projednávané věci lze předpokládat, že by taková stížnost nebyla úspěšná s ohledem na dřívější rozsudek č. 138/10, který byl později potvrzen dalšími rozhodnutími.

123. Soud shledává, že v době, kdy stěžovatelé podali svou stížnost k Soudu (duben – září 2012), existovala jednotná judikatura, podle které nebylo lze uznávat taková manželství. Ani mírně odlišné odůvodnění obsažené v rozsudku Kasačního soudu (č. 4184/12) ze dne 15. 3. 2012 ve věci dvou ze stěžovatelů nevedlo ke změně pro stěžovatele negativního výsledku řízení. Nadto v té době existovalo též rozhodnutí Ústavního soudu č. 138/10, jehož závěry byly potvrzeny ve dvou pozdějších rozsudcích Ústavního soudu (zanesené do příslušného registru dne 22. 7. 2010 a 5. 1. 2011, viz bod 78 výše), které byly taktéž vydány dříve, než stěžovatelé podali svou stížnost k Soudu. Z toho plyne, že v době, kdy stěžovatelé zamýšleli namítat porušení svých práv, tedy krátce poté, kdy matriční úřad odmítl zaregistrovat jejich manželství, existovala ustálená judikatura nejvyšších soudů, podle které by jakékoliv další opravné prostředky neměly šanci na úspěch. Soud nadto podotýká, že rozsudek soudu v Grossetu byl vydán až poté, co stěžovatelé podali své stížnosti k Soudu a nadto jde pouze o prvoinstanční rozsudek, z čehož plyne, že není pro rozhodnutí Soudu v této věci relevantní.

124. S ohledem na výše uvedené má Soud za to, že neexistují žádné důkazy o tom, že by v době podání stížností v italském systému existovaly dostupné opravné prostředky, kterých by stěžovatelé mohli využít a které by měly šanci na

úspěch. Z toho plyne, že nelze stěžovatelům ve věcech vedených pod č. 26431/12, 26742/12 a 44057/12 vyčítat, že nevyužily takových dostupných prostředků, které nebyly efektivní. Soud proto uzavírá, že existovaly takové specifické okolnosti, které zprostily stěžovatele zásadní povinnosti vyčerpat veškeré dostupné domácí opravné prostředky (viz Vilnes a ostatní proti Norsku, 5. 12. 2013, č. 52806/09 a 22703/10, § 178).

125. Za těchto okolností musí být námitky vlády odmítnuty.

II. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY A ČLÁNKU 14 VE SPOJENÍ S ČLÁNKY 8 A 12 ÚMLUVY

137. Stěžovatelé si stěžovali na odmítnutí jejich žádosti, aby jejich manželství uzavřené v zahraničí, bylo registrováno v Itálii a skutečnost, že v Itálii nemohou ani uzavřít manželství, ani dosáhnout jiné formy právního uznání svého vztahu. Měli za to, že nastalá situace je diskriminační a založená výhradně na jejich sexuální orientaci. Odkazovali na články 8, 12 a 14 Úmluvy. Citované články zní:

Článek 8

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Článek 12

„Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

Článek 14

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

138. Soud připomíná, že je v jeho výlučné pravomoci rozhodnout o právní kvalifikaci skutkového stavu (viz například Gatt proti Maltě, 27. 7. 2010, č. 28221/08, § 19). V projednávané věci Soud dospěl k závěru, že je namístež předložené stížnosti posuzovat podle čl. 8 samostatně a podle čl. 14 ve spojení s čl. 8 a 12.

(...)

B. Ve věci samé

(...)

2. Posouzení Soudem

(a) Článek 8

191. Námitky stěžovatelů vznesené podle tohoto článku se týkají převážně skutečnosti, že po návratu do Itálie byla zamítnuta jejich žádost o registraci jejich manželství, a to ať už jako manželství nebo jako jiné formy soužití, což je zbavilo jakékoliv právní ochrany a s tím souvisejících práv.

192. Soud připomíná, že státy mají v souladu s čl. 12 a s čl. 14 ve spojení s čl. 8 Úmluvy stále možnost učinit rozhodnutí, zda omezí přístup k manželství výhradně na heterosexuální páry (viz Schalk a Kopf proti Rakousku, 24. 6. 2010, č. 30141/04, § 108; a Chapin a Charpentier proti Francii, 9. 6. 2016, č. 40183/07, § 39). Totéž platí též pro čl. 14 ve spojení s čl. 12 (Oliari a ostatní proti Itálii, 21. 7. 2015, č. 18766/11 a 36030/11, § 193). Nicméně Soud uznal, že stejnopohlavní páry potřebují právní uznání a ochranu svého vztahu (viz Oliari a ostatní, cit. výše, § 165 a tam citovaná judikatura). Ve věci Oliari a ostatní Soud uzavřel, že v daném případě, kdy neexistoval žádný převažující veřejný zájem tvrzený italskou vládou, který by mohl konkurovat závažnému zájmu stěžovatelů a s ohledem na setrvalé závěry domácích soudů v této oblasti, italská vláda překročila prostor pro uvážení a nedostála svým pozitivním závazkům zajistit, aby byl stěžovatelům dostupný konkrétní právní rámec zajišťující uznání a ochranu stejnopohlavních soužití (§ 185). Proto Soud konstatovat porušení čl. 8 (§ 187).

193. Soud uvádí, že v návaznosti na rozsudek ve věci Oliari a ostatní (cit. výše) italský zákonodárce uzákonil zákonem č. 76/2016 registrované partnerství. Následnými nařízeními bylo stanoveno, že osoby, které uzavřely manželství, registrované partnerství nebo obdobné svazky v zahraničí, mají právo, aby takový svazek byl registrován jako registrované partnerství podle italského práva (viz § 97–100 výše). Tato právní úprava byla přijata v roce 2017 (viz § 100 výše) a většina ze stěžovatelů v této věci jí již využila.

194. Soud již v minulosti shledal ve vztahu k různým národním právním úpravám, že registrované partnerství poskytuje možnost dosáhnout stejného nebo v mnoha ohledech obdobného právního statusu jako manželství (například ve vztahu k Rakousku viz Schalk a Kopf, cit. výše, § 109, ve vztahu k finskému právnímu systému viz Hämäläinen, cit. výše, § 83, a ve vztahu k Francii viz Chapin a Charpentier, cit. výše, § 49 a 51). Soud má za to, že takový systém by *prima facie* stačil k naplnění standardů Úmluvy. Také stěžovatelé explicitně či implicitně uznali, že by postačilo k ochraně jejich zájmů, kdyby orgány registrovaly jejich manželství alespoň jako registrované partnerství (viz § 151, 155 a 156 výše), tedy pokud by stěžovatelé měli nějakou možnost podle národního práva právně stvrdit své partnerství.

195. Soud poznamenává, že podle nové italské legislativy upravující registrované partnerství (a uznávání v cizině uzavřených manželství jako registrované partnerství) je registrovaným partnerstvím poskytována více méně stejná právní ochrana jako manželství, pokud jde o základní potřeby páru ve stabilním a pevném vztahu a Soud není povolán k tomu, aby se detailně zabýval případnými rozdíly.

196. Soud v tomto kontextu připomíná, že v řízení o individuálních stížnostech se musí v maximální možné míře omezit pouze na přezkoumávání konkrétního případu, který mu byl předložen (viz Schalk a Kopf, cit. výše, § 103). S ohledem na skutečnost, že v současnosti je stěžovatelům umožněno uzavřít registrované partnerství nebo si nechat uznat své manželství jako registrované partnerství, Soud musí pouze posoudit, zda skutečnost, že stěžovatelům nebylo umožněno zaregistrovat v jakékoliv formě v Itálii své manželství, což vedlo k tomu, že byli ponecháni v právním vakuu a byla jim odeprána jakákoliv ochrana, a to až do roku 2017, představuje porušení jejich práv podle čl. 8.

197. Jakkoliv primárním cílem čl. 8 je ochrana jednotlivce proti svévolným zásahům státní moci, mohou z něj též plynout pozitivní závazky, které jsou nedílnou součástí práva na efektivní ochranu rodinného života. Hranice mezi pozitivními a negativními závazky státu plynoucími z tohoto ustanovení nelze přesně definovat. Příslušné principy jsou nicméně obdobné. V obou případech musí být zachována spravedlivá rovnováha mezi konkurujícími zájmy jednotlivce a společnosti jako celku a v obou případech stát požívá určitého prostoru pro uvážení (viz Jeunesse proti Nizozemí [VS], 3. 10. 2014, č. 12738/10, § 106; a Wagner a J. M. W. L. proti Lucembursku, 28. 6. 2007, č. 76240/01, § 118).

198. Soud nicméně nepovažuje za nezbytné rozhodnout, zda by bylo vhodnější projednávaný případ analyzovat z pohledu pozitivních, nebo negativních závazků, neboť je zřejmé, že jádrem problému je v projednávané věci právě otázka, zda byla zachována spravedlivá rovnováha mezi jednotlivými zájmy, které jsou ve hře (viz obdobně Dickson proti Spojenému království, 18. 4. 2006, č. 44362/04, § 71).

199. Pokud jde o neexistenci registrovaných partnerství, Soud shledává, že vyjádření vlády k této věci je v souladu s jejím vyjádřením ve věci Oliari a ostatní, která se týkala stejného období – ve věci Oliari a ostatní byl rozhodný rok 2015 (viz Oliari a ostatní, cit. výše, § 164). Stejně jako v citované věci, ani v této věci vláda netvrdila žádný převažující zájem společnosti, který by bylo třeba vyvažovat se závažnými zájmy stěžovatelů, který přetrvával až do doby, kdy byla přijata právní úprava upravující registrované partnerství; do této doby stěžovatelé v projednávané věci trpěli následky nemožnosti benefitovat z konkrétního právního rámce umožňujícího uznání a ochranu jejich stejnopohlavních vztahů.

200. Také pokud jde o odmítavý postoj k uznávání manželství uzavřených v zahraničí, vláda neuvedla žádný legitimní cíl, který by takový postoj odůvodňoval, kromě obecného tvrzení, že takový postup je v souladu s „veřejným pořádkem“ (viz § 167 výše), přičemž takové tvrzení není ani v souladu s judikaturou národních

soudů (rozsudek Kasačního soudu č. 4184/12, viz § 61–65 výše, kde byly závěry citovaného rozsudku popsány). V této souvislosti Soud uvádí, že na rozdíl od jiných ustanovení úmluvy čl. 8 výslovně neuvádí veřejný pořádek jako jeden z legitimních cílů, v jejichž zájmu by stát mohl zasahovat do práv jednotlivce. Nicméně má na paměti, že je věcí národního zákonodárce, aby stanovil pravidla týkající se platnosti manželství a jeho právních následků (viz Green a Farhat proti Maltě, rozhodnutí, 6. 7. 2010, č. 38797/07), soud již v minulosti akceptoval, že národní právní předpisy upravující uznávání manželství mohou sloužit legitimnímu cíli, kterým může být též prevence narušení veřejného pořádku (viz *ibid* a Dadouch proti Maltě, 20. 7. 2010, č. 38816/07, § 54). Soud tedy akceptuje, že v projednávané věci byla právní úprava, podle které národní právní řád neupravoval situaci stěžovatelů, přijata za účelem zachování veřejného pořádku.

201. Právě skutečnost, že situace stěžovatelů nebyla právním řádem vůbec upravena, zejména pak skutečnost, že stěžovatelé neměli žádnou možnost, jak se domoci právního uznání a ochrany svého vztahu – ať už faktického nebo právního, založeného podle práva jiné země – v Itálii, je jádrem projednávaného případu.

202. Soud uvádí, že vláda vyjádřila názor, že v projednávané oblasti mají státy značný prostor pro uvážení.

203. Soud připomíná, že rozsah prostoru pro uvážení státu se liší v závislosti na okolnostech, předmětu řízení a kontextu případu; jedním z relevantních faktorů může být existence nebo neexistence shody na právní úpravě konkrétní otázky mezi smluvními státy (viz například Wagner a J.M.W.L., cit. výše, § 128 a Negreontis-Gianinis proti Řecku, 3. 5. 2011, č. 56759/08, § 69). Není-li konsenzus mezi členskými státy Rady Evropy, a to ať již jde o význam konkrétního zájmu, který je ve hře nebo o nejvhodnější způsob jeho ochrany a zejména tehdy, jestliže též případ vyvolává-li citlivé morální a etické otázky, pak také prostor státu pro uvážení bude široký. Na druhé straně, je-li ve hře obzvlášť významný aspekt existence nebo identity jednotlivce, prostor státu pro uvážení bude omezený (viz Van der Heijden proti Nizozemí [VS], 3. 3. 2012, § 60, Mennesson proti Francii, 26. 6. 2014, č. 65192/11, § 77; a Paradiso a Campanelli proti Itálii [VS], 24. 1. 2017, č. 25358/12, § 182).

204. Pokud jde o právní uznání stejnopohlavních párů, Soud uvádí, že od rozhodnutí Schalk a Kopf došlo k rychle se vyvíjejícímu posunu v postojích států, který stále pokračuje. Tedy již v době, kdy byl vydán rozsudek ve věci Oliari a ostatní, existovala těsná většina států Rady Evropy (24 ze 47), které již přijaly právní úpravu umožňující uznání a ochranu stejnopohlavních párů. Obdobně rychlý vývoj je možné zaznamenat celosvětově, zejména pak v zemích Ameriky a Australasie, což dokládá pokračující mezinárodní vývoj právní úpravy těchto otázek směřující k právnímu uznávání stejnopohlavních vztahů (viz Oliari a ostatní, cit. výše, § 178). K dnešnímu dni již 27 ze 47 států Rady Evropy přijalo právní úpravu umožňující právní uznání vztahů stejnopohlavních párů (a to buďto ve formě manželství, nebo registrovaného partnerství) (viz § 112 výše).

205. Totéž však nelze tvrdit o uznávání stejnopohlavních manželství uzavřených v zahraničí, na němž nepanuje v Evropě shoda. Kromě států Rady Evropy, kde jsou stejnopohlavní manželství umožněna, komparativní pohled na právní řády dostupný Soudu (omezený na 27 zemí, kde v rozhodné době nebyla stejnopohlavní manželství umožněna) ukazuje, že pouze 3 z těchto 27 států umožňovaly uznání takových manželství, přestože jejich vlastní národní právní řád (v rozhodné době) uzavření takového manželství neumožňoval (viz § 113 výše). Takový nedostatek konsensu potvrzuje, že státy musí mít v zásadě široký prostor pro uvážení, pokud jde o to, zda a jakým způsobem budou uznávat v zahraničí uzavřená manželství jako manželství.

206. Kromě toho však Soud musí při stanovení rozsahu prostoru státu pro uvážení vzít též v úvahu, že tato otázka je dotýká aspektů existence a identity jednotlivce (viz například Oliari a ostatní, cit. výše, § 177).

207. Pokud jde o zájmy státu a společnosti, Soud akceptuje, že Itálie zamýšlela znemožněním uznávání v zahraničí uzavřených manželství stejnopohlavních párů odradit své občany, aby v zahraničí vstupovali do svazků, které nejsou v jejich státě uznávány a které nejsou státy povinny uznávat ani podle Úmluvy (stejnopohlavní manželství), a tím chtěla zamezit narušení veřejného pořádku. Tedy posuzovaná právní úprava je výsledkem volby zákonodárce neumožnit uzavírání stejnopohlavních manželství – což je volba, která je v souladu s Úmluvou. Soud má tedy také za to, že existuje legitimní zájem státu na tom, aby zajistil, že jeho zákonné zásady budou respektovány, a tedy že nebudou obcházena rozhodnutí demokraticky zvolené vlády.

208. Soud shledává, že zamítnutí žádosti o uznání manželství stěžovatelů je nezbavilo žádných dřívě v Itálii nabytých práv (pokud nějaká měli) a stěžovatelé také mohou nadále požívat práv, která získali uzavřením manželství ve státě, kde k jeho uzavření došlo.

209. Nicméně rozhodnutí o zamítnutí žádosti stěžovatelů, aby jejich manželství bylo uznáno v jakékoli formě, je ponechalo v právním vakuu (do doby přijetí nového zákona), a to v rozporu se sociální realitou. Tedy právní úprava platná do přijetí zákona č. 76/2016 a navazujících nařízení, znemožňovala orgánům státu jakkoliv formálně uznat existenci vztahů stěžovatelů (ať už faktických nebo právních, které byly založeny v cizině). Stěžovatelé se tedy potýkali v každodenním životě s překážkami a jejich vztahu nebyla poskytnuta žádná právní ochrana. Žádný převažující zájem společnosti na tom, aby bylo stěžovatelům upřeno jakékoliv uznání a jakákoliv ochrana jejich vztahu, nebyl předložen.

210. Soud má za to, že v projednávané věci nemůže Itálie přehlížet situaci stěžovatelů, která naplňuje znaky rodinného život ve smyslu čl. 8 Úmluvy a nenabídnout jim žádné prostředky ochrany jejich vztahu. Nicméně až do nedávna národní orgány odmítaly jakkoliv reflektovat takovou situaci a poskytnout vztahům stěžovatelů jakoukoliv ochranu, což mělo za následek právní vakuum

v italském právním řádu (pokud neumožňoval jakoukoliv formu institucionalizace stejnopohlavních soužití umožňující ochranu vztahů stěžovatelů až do roku 2016). Z toho plyne, že stát selhal při stanovení spravedlivé rovnováhy mezi konkurujícími si zájmy, pokud opomněl zajistit, aby byl stěžovatelům dostupný konkrétní právní rámec umožňující uznání a ochranu jejich stejnopohlavních svazků.

211. S ohledem na výše uvedené Soud dospěl k závěru, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

(b) Článek 14

S ohledem na závěry učiněné při přezkoumávání tvrzeného porušení čl. 8 považuje Soud za nadbytečné zabývat se také tím, zda došlo v projednávané věci také k porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 a 12.

(...)

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Prohlašuje* většinou hlasů stížnosti za přijatelné;
2. *Rozhoduje* 5 hlasy ku 2, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy;
3. *Rozhoduje* jednomyslně, že není třeba stížnost přezkoumat z pohledu čl. 14 ve spojení s čl. 8 a 12 Úmluvy;

(...).

Odlišné stanovisko soudce Koskela

(...)

23. V tomto rozsudku se podle mého názoru většina dopustila zavádějícího a nadbytečného odklonu při posuzování otázky uznávání manželství, než konečně dospěla k závěru, že pochybení státu nespočívá v neuznání v cizině uzavřeného manželství, ale v selhání „zajistit, že stěžovatelé budou mít k dispozici konkrétní právní rámec, jehož prostřednictvím budou uznávány a chráněny stejnopohlavní vztahy“ (viz § 210 rozsudku). Jinými slovy, porušení čl. 8 zde plyne z totožných skutečností jako v rozhodnutí Oliari a ostatní proti Itálii. Samotná absence uznávání manželství sama o sobě není samostatnou otázkou.

(...)

Odlišné stanovisko soudců Pejchala a Wojtyczeka

3. Evropská úmluva o lidských právech nemůže být čtena v právním vakuu, ale musí být vykládána v kontextu nejdůležitějších mezinárodních nástrojů. Preambule Úmluvy odkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv, která má za cíl zajistit všeobecné a efektivní uznání a dodržování práv v ní zakotvených. Všeobecná deklarace lidských práv ve svém čl. 16 stanoví:

„1. Muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.

2. Sňatky mohou být uzavřeny jen se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů.

3. Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.“

Minimální všeobecně závazné lidskoprávní standardy byly stanoveny v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Článek 23 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech zní:

„1. Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.

2. Uznává se právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu.

3. Manželství nebude uzavřeno bez svobodného a plného souhlasu snoubenců.

4. Státy, smluvní strany Paktu, podniknou vhodné kroky k tomu, aby zajistily stejná práva a povinnosti snoubenců při sňatku, v manželství a při rozvodu. Při rozvodu se rozhodne o nutné ochraně dětí.“

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv i v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech je manželství chápáno jako svazek mezi mužem a ženou. Nadto oba dokumenty chápou rodinu – založenou na manželství mezi mužem a ženou – jako *přirozenou a základní jednotku společnosti, která má právo na ochranu společnosti a státu*. Manželství je podle těchto dokumentů jediným právním rámcem pro rodinný život v nich zakotvený.

(...)

Z toho plyne, že oba výše uvedené dokumenty rozlišují mezi postavením heterosexuálních a homosexuálních párů. Není pochyb o tom, že mezi heterosexuálními a homosexuálními páry existují určité podobnosti a určité odlišnosti. Nicméně z axiologického hlediska odlišnosti převažují nad podobnostmi. Z toho plyne, že jejich pozice nelze pro účely posouzení přípustnosti právního odlišování v oblasti rodinného práva považovat za srovnatelné.

4. Článek 8 Úmluvy stanoví, že *„každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“* Podle čl. 12 Úmluvy *„muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva“*. Z těchto ustanovení je zjevné, že rodinná jednotka je zakládána primárně mužem a ženou prostřednictvím manželství.

(...)

Souhlasíme s názorem, že podle čl. 8 a 12 státy požívají širokého prostoru pro uvážení. Podle našeho názoru však není správný závěr, že státy mají široký prostor

pro uvážení v otázkách právní úpravy právního uznání vztahů prostřednictvím jiných institutů než manželství (ve smyslu ustanovení čl. 12). Ve skutečnosti mají státy v této oblasti naprostou volnost, neboť tyto otázky nespadají do rozsahu Úmluvy.

6. (...)

V tomto kontextu nejprve uvádíme, že pojmy „uzavřít manželství“ a „manželství“ se staly polysémními. Manželství ve svém původním významu znamená trvalý životní svazek muže a ženy. V tomto kontextu uvádíme i následující definice manželství: „*Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuriscommuncation*“ (Modestinus, *Digesta Iustitiani* 23.2.1); „*Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunction, individuam consuetudinem vitae continens*“ (*Institutiones Iustiniani*, 1.10). Komplementarita dvou biologických pohlaví manželů je konstitutivním prvkem manželství. Nadto manželství v tomto smyslu je – z definice – společenskou institucí určenou k plození dětí. Skutečnost, že některé sezdané páry mohou trpět neplodností, nemůže tuto společenskou funkci popřít.

Manželství ve svém druhém významu znamená společenství dvou osob žijících společně. Pojem „manželství“ v tomto druhém významu má jiné konotace a odlišný smysl než pojem „manželství“ ve svém prvotním významu. Tento druhý význam pojmu manželství se vyvinul pouze v nedávné době.

(...)

Zadruhé, většina v rozsudku dospěla k závěru, že „státy mají **stále ještě** volnost...“ (důraz přidán autory odlišného stanoviska). To naznačuje, že Soud má v úmyslu tento pohled v budoucnu přehodnotit. S takovým přístupem, který naznačuje, že by smluvní ustanovení mohla být soudem přizpůsobována na základě společenských změn a že by se snad tyto společenské proměny mohly vyvíjet jen jediným směrem, silně nesouhlasíme. Soud nemá žádnou pravomoc jakkoliv podporovat nebo potlačovat společenské změny. Státy mají i nadále úplnou volnost rozhodovat se o otázkách Úmluvou neupravených, a to až do chvíle, kdy bude Úmluva změněna.

(...)

(Zpracovali JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D., a Mgr. Martina Grochová)

Tisk a distribuci zajišťuje Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3.

Ročně vycházejí 4 čísla. Cena základního předplatného je 1 190 Kč bez DPH.

Odpovědná redaktorka: PhDr. Mgr. Marie Novotná, tel. 246 040 417, 603 826 881,
e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com

Administrace předplatného: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3
e-mail: zakaznicke@wolterskluwer.com

Tisk:

SERIFA®

Distribuce: CASUS direct mail, a. s., Žilinská 5/2773, 141 00 Praha 4